

วารสารปัญญาญาณและคุณธรรม Journal of Wisdom and Morality

ISSN : 3057-1667 [Online]

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 [มกราคม - มีนาคม 2569]

Vol.3 No. 1 [January - March 2026]

มูลนิธิพระพุทธศาสนาเพื่อสันติภาพ

วารสารปัญญาและคุณธรรม

Journal of Wisdom and Morality

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2569)

Vol. 3 No. 1 (January – March 2026)

ISSN: 3057-1677 (Online)

● วัตถุประสงค์

วารสารปัญญาและคุณธรรม กำหนดเผยแพร่ปีละ 4 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม, ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน, ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน, ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม) ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

วารสารมุ่งเน้นบทความทางด้านพระพุทธศาสนา สันติศึกษา สังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารปัญญาและคุณธรรมจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารปัญญาและคุณธรรมอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารปัญญาและคุณธรรม ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารปัญญาและคุณธรรม

Journal of Wisdom and Morality published 4 time per year (1st issue January - March, 2nd issue April - June, 3rd issue July - September, 4th issue October-December). It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students.

The Journal focuses on Buddhism, Peace Studies, Sociology, Liberal Arts and Multidisciplinary of Humanities and Social Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

The articles, submitted for The Journal of Wisdom and Morality, should not be Previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully

follow the submission instructions of The Journal of Wisdom and Morality including the reference style and format.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of Wisdom and Morality, are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

● **เจ้าของ**

มูลนิธิพระพุทธศาสนาเพื่อสันติภาพ

เลขที่ 63 ซอยบางขุนนนท์ 2 แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร 10700

โทรศัพท์ 084-320-3962, 082-551-5991

อีเมล journal.wim@gmail.com

<https://so13.tci->

[thaijo.org/index.php/JWiM/index](https://so13.tci-thaijo.org/index.php/JWiM/index)

● **ที่ปรึกษา**

พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

ประธานมูลนิธิพระพุทธศาสนาเพื่อสันติภาพ

● **บรรณาธิการบริหาร**

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน

● **กองบรรณาธิการ**

พระปราโมทย์ วาทโกวิโท, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูสังฆกิจดิลก, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปัญญา, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● **Owner**

Buddhism for Peace Foundation

63, Soi Bangkhunnon 2, Bangkhunnon Subdistrict,
Bangkoknoi District, Bangkok, 10700, Thailand.

Tel: 084-320-3962, 082-551-5991

E-mail journal.wim@gmail.com

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/JWiM/index>

● **Advisors**

Prof.Dr. Phra Medhivajarpundit

President of Buddhism for Peace Foundation

● **Executive Editor**

Asst.Prof.Dr.Uthai Satiman

● **Editorial Board**

Dr.Phra Pramote Vadakovido

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Dr. Phrakhru Sangkhakitdilok

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Dr. PhramahaKriangsak Inthapanno

Mahachulalongkornrajavidyalaya, University

ผศ.ดร.ขันทอง วัฒนประดิษฐ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

รศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

รศ.ดร.นิตานาจ โสภภาพล

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ผศ.ดร.ไกรฤกษ์ ศีลาคม

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ผศ.ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ดร.ชลัท ประเทืองรัตนา

สถาบันพระปกเกล้า

ดร.อภิญา ดิสสะมาน

สถาบันพระปกเกล้า

รศ.ดร.พิมลพรรณ เพชรสมบัติ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ดร.สุรัชชัย พุดชู

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.วิญญู กิณะเสน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

● ฝ่ายประสานงานและจัดการ

นายสมพร หลั่งแก้ว,

มือถือ: 084-320-3962 Line ID: Tom77725

อีเมลล์: somporn77725@gmail.com

Asst.Prof.Dr.Khantong Wattanapradith

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Assoc.Prof.Dr. Konit Srithong

Srinakharinwirot University

Assoc.Prof.Dr.Rattana Panyapa

Ubon Ratchathani Rajabhat University

Assoc.Prof.Dr.Nisanart Sopapol

Ubon Ratchathani Rajabhat University

Asst.Prof.Dr.Krairoek Silakom

Udon Thani Rajabhat University

Asst.Prof.Dr.Pramote Yotkaew

Suan Dusit University

Dr.Chalat Pratheuangrattana

King Prajadhipok's Institute

Dr.Apinya Tissamana

King Prajadhipok's Institute

Assoc.Prof.Dr.Pimolpun Phetsombat

Rajamangala University of Technology Thanyaburi

Dr.Surachai Phutchu

Mahamakut Buddhist University

Asst.Prof.Dr.Winyou Kinasen

Mahamakut Buddhist University

Asst.Prof.Dr.Sanya Kenaphoom

Rajabhat mahasarakham University

Coordination and Management

Mr.Somporn Langkeaw,

Tel. 084-320-3962 ID line: Tom77725

Email: somporn77725@gmail.com

ดร.ประดิสสิษฐ์ ประคองสาย,

มือถือ: 082-551-5991 Line ID: ohho456

อีเมลล์: Pradisist.pra@mcu.ac.th

Dr. Pradisist Prakongsai,

Tel. 082-551-5991 Line ID: ohho456

Email: Pradisist.pra@mcu.ac.th

- ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)

นางสาวกชพร สอดส่อง: Miss Kotchaphon Sodsong

- ออกแบบปก (Cover designed)

นายสมพร หลังแก้ว: Mr.Somporn Langkaew

- จัดรูปเล่ม (Content designed)

นายสมพร หลังแก้ว, ผู้ช่วยบรรณาธิการ: Mr.Somporn Langkaew

ดร.ประดิสสิษฐ์ ประคองสาย, ผู้ช่วยบรรณาธิการ: Dr. Pradisist Prakongsai

กำหนดออกเผยแพร่

ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม

ฉบับที่ 2 เมษายน – มิถุนายน

ฉบับที่ 3 กรกฎาคม – กันยายน

ฉบับที่ 4 ตุลาคม – ธันวาคม

วารสารกำหนดระบบการอ้างอิงเป็น APA เอกสารอ้างอิงในเนื้อหาและท้ายบทความผู้เขียนจะต้องปรับเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด เพื่อพัฒนาวารสารในการเตรียมเพื่อเข้าสู่ฐาน ACI และ Scopus ต่อไป โดยจะเผยแพร่เฉพาะฉบับออนไลน์เพียงช่องทางเดียว สามารถดาวน์โหลดได้ที่ <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/JWiM/index>

บทบรรณาธิการ

วารสารปัญญาและคุณธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสนับสนุน ส่งเสริมให้นักวิชาการและผู้สนใจได้เสนอและเผยแพร่บทความบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความหนังสือ บทความปริทรรศน์ และบทความพิเศษ ที่ได้มาตรฐานสู่สาธารณชน รวมทั้งยกระดับผลงานทางวิชาการให้ได้รับการยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ ด้วยหวังให้เป็นตลาดแห่งองค์ความรู้ที่สามารถค้นคว้า ถ้อยถอด และแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ เปิดรับบทความด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา สันติศึกษา สังคมวิทยา นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์

ภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชน การศึกษา จิตวิทยา และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ก่อให้เกิดปัญญาและคุณธรรม วารสารฯ กำหนดให้มีการเผยแพร่บทความ ปีละ 4 ฉบับ โดยบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน ทั้งนี้เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วารสารปัญญาและคุณธรรมมุ่งมั่นที่จะให้บริการการตีพิมพ์ที่มีคุณภาพสูงสุดแก่ผู้เขียนและผู้อ่าน ด้วยนโยบายการตีพิมพ์ที่เข้มงวดและการวิจัยที่มีคุณภาพ เรามุ่งเน้นที่ความน่าเชื่อถือและการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ชุมชนวิชาการ

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2569) เป็นฉบับที่ผ่านการพิจารณาจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิ จัดว่าเป็นผลงานที่ผ่านการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องในเชิงวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่มุ่งพัฒนานักวิชาการ และพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสนับสนุน ส่งเสริมให้นักวิชาการและผู้สนใจ ได้รับความไว้วางใจและความเชื่อถือของนักวิชาการ ดังจะเห็นได้จากบทความที่นำมาเผยแพร่เป็นบทความวิจัย และบทความวิชาการที่มาจากหลากหลายสถาบันหรือหน่วยงานที่ได้เข้าร่วมตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ซึ่งเป็นการเอื้อเพื่อแบ่งปันชุดองค์ความรู้เชิงวิชาการ เพื่อจะร่วมกันพัฒนาชีวิต องค์กร ชุม และสังคม ให้เจริญก้าวหน้าอย่างอารชนยิ่งขึ้นไป

วารสารปัญญาและคุณธรรม ขอขอบพระคุณขอขอบคุณผู้เขียนทุกท่าน ที่ให้ความสนใจส่งบทความวิชาการเข้ามาร่วมตีพิมพ์เผยแพร่ในครั้งนี้ และกองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกผู้ติดตามอ่านทุกท่าน หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกองบรรณาธิการขอออมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

(ผศ.ดร.อุทัย สติมัน)

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(4)
บทความวิจัย : Research Articles	
การพัฒนาการบริหารจัดการงานศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์จังหวัดนครนายก: Development of Educational Welfare Management of Sangha Administrators in Ongkharak District, Nakhon Nayok Province.....	1-11
พระอธิการเอนก นิสโก, พระมหาธงชัย สุนทรจาโร และ สมบัติ วงศ์กำแหง: <i>Phra-atikan Anek Nisako, Phramaha Thogchai Sundaracaro and Sombat Wongkamhaeng</i>	
ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี: Effectiveness of Public Management of the Monks in Mueang District, Prachin Buri Province.....	12-22
พระมหาสุนทร สทธาธิโก, พระอธิการอินทรนุช สุวณฺโณ และ พระครูชั้นติธรรมธารี: <i>Phramaha Sunthon Saddhadhiko, Phraathikarn Inthanuch Suwanno and Phrakhruhantihammatharee</i>	
การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก: Promoting the Study of The Pariyatdhamma in the Dhamma Section of the Sanghain Ban Na District, Nakhon Nayok Province....	23-34
พระครูโพธิรัตน์ธรรม, พระมหาธงชัย สุนทรจาโร และ ไพรัตน์ เอ็บสำโรง: <i>Phrakru Bodhirattham, Phramaha Thogchai Sundaracaro and Phairat Oebsamrong</i>	
บทความวิชาการ: Academic Articles	
จากสัปบุรุษสู่ผู้นำนวัตกรรม: The Virtuous Person to Innovative Leader.....	35-48
ชนมชนก จันโทริ, พีรวัฒน์ ชัยสุข และ สมศักดิ์ บุญปุ้: <i>Chonchanok Chuntori, Peravat Chaisuk and Somsak Boonpoo</i>	

เรื่อง	หน้า
การเจริญเมตตาภาวนาแบบอัปป์มัญญา: Appamañña Mettā Bhāvanā (Boundless Loving-kindness Meditation).....	49-56
<i>ณัฐณี แซ่ลี, พระครูภัทรธรรมบัณฑิต และ วีรชัย คำธรร:</i>	
<i>Natthanee Saelee, Phrakhru Phatradhambundit and Wirachai Kamthorn</i>	

การพัฒนาการบริหารจัดการงานศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์
จังหวัดนครนายก*

Development of Educational Welfare Management of Sangha Administrators
in Ongkharak District, Nakhon Nayok Province

¹พระอธิการเอนก นิสโก, พระมหาธงชัย สุนทรจาโร และ สมบัติ วงศ์กำแหง

¹Phra-atikan Anek Nisako, Phramaha Thogchai Sundaracaro
and Sombat Wongkamhaeng

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: graduatepolmbu@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาระดับ 2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ 3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่าง การวิจัยเชิงปริมาณ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.834 กับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน 143 รูป วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์และการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา สรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.32$, S.D.=0.22) 2. ค่าความสัมพันธ์ระหว่าง การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ กับ การพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.751^{**}$) 3. แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก 1) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ มีความร่วมมือกันทุกภาคส่วน 2) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ รัฐควรสนับสนุนค่าใช้จ่ายทางการศึกษาและลดภาระแก่ผู้ปกครอง 3) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ สร้างจิตสำนึกปลูกฝังคุณธรรมสร้างพลเมืองที่ดี 4) การสงเคราะห์แก่กุลแก่การศึกษาสถาบันการศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษา ควรพัฒนาหลักสูตร บุคลากร และการวิจัย เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา

คำสำคัญ: พระสังฆาธิการ; การบริหารจัดการ; การศึกษาสงเคราะห์

Abstract

This research aims to 1. Study the level 2. Study the relationship 3. To present the guidelines for promoting the development of educational welfare management in Ongkharak District, Nakhon Nayok Province. The research methodology is a mixed-methods research between quantitative research with a reliability value of 0.834 with a sample group of 143 monks. Data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, standard deviation, and correlation coefficient. Qualitative research collected data from 9 key informants or people using the descriptive content analysis technique. Summarized as an essay

The research results found that 1. The overall level of educational welfare management in Ongkharak District, Nakhon Nayok Province was found to be at a high level ($\bar{x}=4.32$, S.D.=0.22) 2. The relationship between the promotion and support of educational welfare and the development of educational welfare management in Ongkharak District, Nakhon Nayok Province, overall, was positively related at a moderate level ($r=0.751^{**}$). 3. Guidelines for promoting the development of educational welfare management in Ongkharak District, Nakhon Nayok Province 1) Educational management as a school according to the national education plan, with cooperation from all sectors. 2) Providing assistance for children and the public to receive education in public or private educational institutions according to the national education plan, the state should support educational expenses and reduce the burden on parents. 3) Teaching morality to students in the school system according to the national education plan, creating awareness, instilling morality, creating good citizens. 4) Providing assistance and support for education, educational institutions or educational personnel should develop curricula, personnel, and research to improve the quality of education.

Keywords: Sangha Chief; Management; Educational Welfare

บทนำ

การจัดการงานของคณะสงฆ์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นคงและความก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา การมีระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพและชัดเจนช่วยให้ศาสนายังคงอยู่และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง การบริหารที่ดีควรมีการกำหนดโครงสร้างและแนวทางที่เหมาะสม พร้อมทั้งมอบหมายหน้าที่ให้แก่

ผู้บริหารแต่ละระดับตามความสามารถ นอกจากนี้ ยังต้องส่งเสริมการพัฒนาในทุกด้านเพื่อเพิ่มประสิทธิผลในการดำเนินงาน การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากต้องคำนึงถึงทั้งอำนาจรัฐและจารีตประเพณี เมื่อมีอธิกรณ์หรือข้อพิพาทเกิดขึ้น จึงต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกรอบในการจัดระเบียบการปกครอง เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ยังครอบคลุมหลายด้าน เช่น การปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ศาสนา สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งต้องดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การบริหารที่ดีจะช่วยให้กิจการคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างราบรื่น มีความมั่นคง และสร้างความศรัทธาให้กับพุทธศาสนิกชนในทุกกระดับ (กรมการศาสนา, 2540)

การศึกษาสงเคราะห์คือกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของพระภิกษุ สามเณร รวมถึงผู้ที่อยู่ในวัยศึกษา เพื่อพัฒนาให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ สามารถเสริมสร้างความมั่นคงและความเจริญให้แก่สังคมและประเทศชาติ ในอดีต พระสงฆ์ไทยมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา แต่เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา บทบาทดังกล่าวจึงลดน้อยลง เหลือเพียงบทบาทในการสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ที่ยังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน ประเทศไทยยังคงเผชิญกับปัญหาการกระจายโอกาสทางการศึกษาที่ไม่เสมอภาค ซึ่งมีสาเหตุมาจากโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองที่กระจุกตัว รวมถึงการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียม ทำให้เด็กจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยได้รับโอกาสทางการศึกษาน้อยกว่ากลุ่มอื่น แม้รัฐบาลจะให้การศึกษานานาชาติฟรีหรือคิดค่าธรรมเนียมต่ำ แต่ยังมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าหนังสือ อุปกรณ์การเรียน ค่าเดินทาง และค่าอาหารกลางวัน ทำให้เด็กบางคนต้องออกจากระบบการศึกษา หรือเข้าชั้นเรียนเนื่องจากขาดการสนับสนุน ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 และต่อมา รัฐบาลประสบปัญหาการจัดหารายได้ไม่เพียงพอ ส่งผลกระทบต่อการจัดสวัสดิการด้านการศึกษา และทำให้การสนับสนุนทางการศึกษายังทวีความท้าทายมากขึ้น (สมพร เทพสิทธิ์, 2540)

การศึกษาสงเคราะห์มีเป้าหมายเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ทั้งด้านวิชาการและหลักธรรม โดยนอกจากการสนับสนุนในวัดหรือสถานศึกษาต่าง ๆ แล้ว ยังรวมถึงการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก การเชิญชวนเยาวชนเข้าศึกษาธรรมะ การเปิดสอนธรรมศึกษา และการอบรมโดยพระสงฆ์ในโรงเรียน นอกจากนี้ ยังมีโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาธรรมะในช่วงปิดเทอม รวมถึงการมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์และการตั้งทุนนิธิเพื่อสนับสนุนการศึกษาอีกด้วย โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมและความเชื่อ ซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลายวัดได้รับเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาเพื่อนำมาสนับสนุนการศึกษา โดยจัดตั้งเป็นกองทุนหรือมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษาต่อ อันเป็นการแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองและสนับสนุนระบบการศึกษาของรัฐอย่างต่อเนื่อง แม้บทบาทหลักของพระสงฆ์จะเป็นการศึกษาพระธรรมวินัยและเผยแผ่หลักคำสอน แต่ในด้านการสนับสนุนการศึกษาก็เป็นอีกบทบาทสำคัญที่แสดงถึงความห่วงใยในเยาวชนและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน (วุฒิชัย มลศิลป์, 2547)

จากประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เพื่อศึกษาระดับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง

การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ กับ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการด้าน การศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์ และเพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมบทบาทของพระสังฆาธิการต่อ การบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ กับ การพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1. ประชากรเป้าหมาย
ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ ในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก จำนวน 222 รูป (สำนักงานเลขานุการ เจ้าคณะอำเภอองครักษ์, 2567)
2. กลุ่มตัวอย่าง
กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ ในอำเภอองครักษ์ จำนวน 143 คน
 - 2.1 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่างในการวิจัย ทำการสุ่มจากกลุ่มประชากร โดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973)

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดย N = จำนวนประชากรทั้งหมด
e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (นิยมใช้ 0.05)
n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

เมื่อแทนค่าสูตรข้างต้นจะได้

$$n = \frac{222}{1 + 222(0.05)^2}$$

$$n = 142.76$$

$$n = 143$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เท่ากับ 143 รูป

3. การกำหนดวิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา วารสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents Validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence) โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบไม่น้อยกว่า 5 คน ได้ผลการหาค่า IOC ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.60 ถึง 1.00 2. การหาค่าความเที่ยง (Reliability) นำแบบสอบถามที่ได้ไปปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยหรือพื้นที่ในการวิจัย จำนวน 30 ชุด ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ของความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try out) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.834

3.2 วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

2) ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าคณะตำบลเขาพระ อำเภอเมือง จังหวัดนครนายกที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)

3) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมา ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไปทำการตรวจสอบความถูกต้อง การลงรหัส และประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์เพื่อทำการคำนวณค่าสถิติต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์การนำเสนอและสรุปผลการวิจัย โดย 1) สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ สถิติ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (สิน พันธุ์พินิจ, 2557)

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 9 รูปหรือคน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

3.1 ขอนหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

3.2 ทำการนัดวัน เวลาและสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

3.3 นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการ ดังนี้

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ ทำการถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ จำแนกเป็นประเด็น แล้วเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 วิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

4.3 สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า

ตารางที่ 1 ระดับการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม

(n=143)

การพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ ใน อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1) ด้านการจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ	4.35	0.30	มาก
2) ด้านการสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาใน สถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ	4.31	0.33	มาก
3) ด้านการสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนตาม แผนการศึกษาชาติ	4.32	0.32	มาก

4) ด้านการส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือ

บุคลากรทางการศึกษา	4.27	0.31	มาก
โดยภาพรวม	4.32	0.22	มาก

จากตารางที่ 1 พระสงฆ์มีระดับการบริหารจัดการด้านการศึกษาส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษาในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.32$, $S.D.=0.22$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ระหว่าง การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษาส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษาในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก

(n=143)

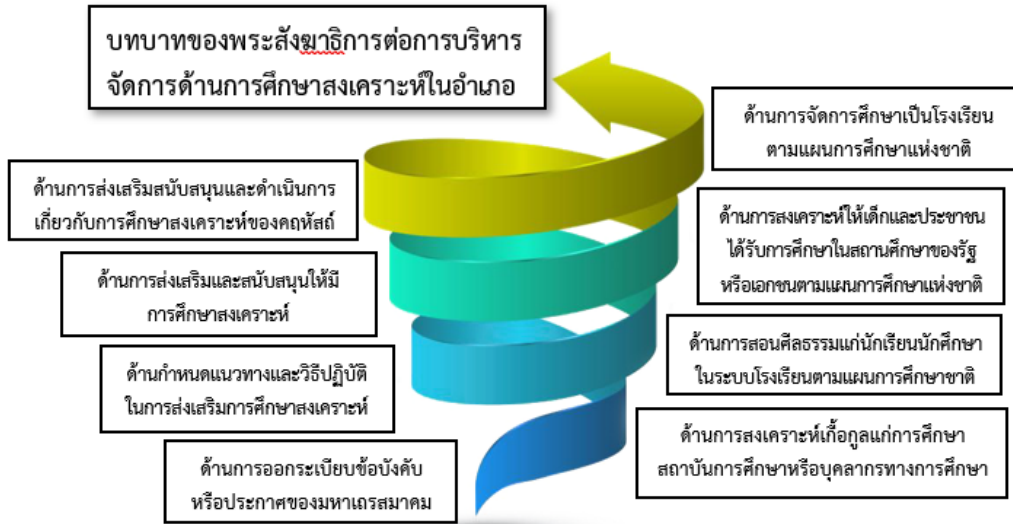
ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (ρ)				
	Y1	Y2	Y3	Y4	Total Y
X1	-0.014	0.165*	0.244**	0.178*	0.210*
X2	0.240**	0.093	0.240**	0.237**	0.291**
X3	0.509**	0.336**	1.000**	0.374**	0.803**
X4	0.324**	0.161	0.374**	1.000**	0.669**
Total X	0.393**	0.294**	0.713**	0.678**	0.751**

** ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (2 tailed)

จากตารางที่ 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ระหว่าง การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษาส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษาในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.751^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางการส่งเสริมผลการวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ระหว่าง การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษาส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษาในอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก 1) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ มีความร่วมมือกันทุกภาคส่วน 2) การส่งเสริมให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ รัฐควรสนับสนุนค่าใช้จ่ายทางการศึกษาและลดภาระแก่ผู้ปกครอง 3) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ สร้างจิตสำนึกปลูกฝังคุณธรรมสร้างพลเมืองที่ดี 4) การส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษา ควรพัฒนาหลักสูตร บุคลากรและการวิจัยเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพที่ 1 : องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

พระสงฆ์มีการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาระดับในอำเภอองค์กรักษ์ จังหวัดนครนายก โดยดำเนินงานใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งสนับสนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนสามัญที่ดำเนินการโดยวัด ด้วยความร่วมมือจากคฤหัสถ์และองค์กรภาครัฐ ด้านการสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษา โดยจัดหาทุนการศึกษาและสนับสนุนการเรียนรู้อของเยาวชน ด้านการสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในโรงเรียน โดยร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมสอนศีลธรรมเข้าสอน และด้านการสนับสนุนสถาบันการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษา โดยพัฒนาครูพระสอนศีลธรรมและส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้อ ทั้งนี้ ทุกด้านล้วนบูรณาการร่วมกับคฤหัสถ์และมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อให้การศึกษาสงเคราะห์มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. พระสงฆ์มีระดับการบริหารจัดการด้านการศึกษาระดับในอำเภอองค์กรักษ์ จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.32$, $S.D.=0.22$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์ทัตพล จันทวิโส (แฝงปาน) (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสอนศีลธรรมในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเทพมงคลรังษี อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัย พบว่า คือ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของนักเรียนผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 246 คน โดยภาพ รวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.872 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอภิชาติ ยติธโร (บุญรักษ์) (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า 1. บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ โดย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($x=3.83$, $S.D.=0.74$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ($x=3.74$, $S.D.=0.79$) รองลงมาคือ ด้านการเมืองการปกครอง ($x=3.81$, $S.D.=0.89$) และน้อยที่สุดคือ ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ($x=3.89$, $S.D.=0.97$)

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลหาความสัมพันธ์ระหว่าง การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ กับการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับมาก ($r=0.751^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระชยพล กลยาโณ (ศิริ) (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของพระครูภาวนาอินทวงศ์ (เฉลียว อินทวิโส) ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยส่วนบุคคลมีผลให้ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อบทบาทการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของพระครูภาวนาอินทวงศ์ (เฉลียว อินทวิโส) โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญที่ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวีระธรรมานุสิฐ (วีรพล ธรรมปาโล) (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ อายุ จำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ ระดับการศึกษาทางธรรม และระดับการศึกษาทางเปรียญธรรม โดยรวมแตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก 1) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ มีความร่วมมือกันทุกภาคส่วน 2) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ รัฐควรสนับสนุนค่าใช้จ่ายทางการศึกษาและลดภาระแก่ผู้ปกครอง 3) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ สร้างจิตสำนึกปลูกฝังคุณธรรมสร้างพลเมืองที่ดี 4) การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษาสถาบันการศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษา ควรพัฒนาหลักสูตร บุคลากร และการวิจัยเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆกิจจาภิรักษ์ (ภุชญ์ตถคุณ สุขเมธ) (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้านการตั้งทุนเพิ่มทุนการศึกษาในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการจัดการในการตั้งทุนและเพิ่มทุนการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี การพัฒนาการจัดการในการตั้งทุนและเพิ่มทุนการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี ปัญหาส่วนใหญ่ของวัดในการดำเนินงานด้านการตั้งทุนและเพิ่มทุนการศึกษาสงเคราะห์ คือ นโยบายการทำงานขาดแผนงาน การจัดการที่ไม่เหมาะสมกับงานและการกระจายงาน การอนุเคราะห์ส่งเสริมในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ให้แก่ชุมชนไม่ทั่วถึงครอบคลุมทุกพื้นที่ รวมถึงการจัดกิจกรรมด้านส่งเสริมในงานการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่ชุมชน ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูอรุณธรรมภาณี (นพปภูล คุตตวโร) (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 3 พบว่า 1) ด้านการฝึกอบรม ได้แก่ กำหนดเกณฑ์คัดเลือก พระต้นแบบ เพื่อยกย่องเป็น

แบบอย่างในพัฒนาพระ ให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางศีลธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน จัดระบบเต็มรูปแบบให้มีความชัดเจน ยอมรับและสนับสนุนให้เป็นทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2) การศึกษา ได้แก่ ระดมผู้ชำนาญการหรือผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้จัดทำคู่มืออย่างเป็นระบบและติดตามสอบถามให้มีความรู้ให้ทันต่อความต้องการอย่างแท้จริง 3) การพัฒนา ได้แก่ ผลจากการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม ปรากฏชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่ได้รับโอกาสเข้าเรียนกับพระ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาและได้นักธรรม ตรี โท เอก จำนวนมาก

ข้อเสนอแนะ

พระสังฆาธิการมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการศึกษาในหลายมิติ ทั้งการสนับสนุนโรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนสามัญที่ดำเนินการโดยวัด เพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติและแนวทางของมหาเถรสมาคม นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือเด็กและประชาชนให้เข้าถึงการศึกษา ผ่านการจัดหาทุนการศึกษาและสนับสนุนการเรียนรู้ของเยาวชน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กด้อยโอกาส พร้อมทั้งมีการสอนศีลธรรมแก่นักเรียนในระบบโรงเรียนด้วยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งพระสอนศีลธรรมเข้าสอน รวมถึงการกำกับดูแลหลักสูตรให้เหมาะสมตามหลักการของมหาเถรสมาคม อีกทั้งยังสนับสนุนการพัฒนาครูพระสอนศีลธรรม และส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือจากคุณุศลและองค์กรภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

จากการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

- 1) คณะสงฆ์ ควรทำ MOU กับหน่วยงานของรัฐในการบริหารจัดการงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ในระดับชาติ ระดับหน ระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับวัด
- 2) คณะสงฆ์ ควรประสานร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐจัดการศึกษาสงเคราะห์กับและการพัฒนาการศึกษาสงเคราะห์
- 3) คณะสงฆ์ ควรอบรมส่งเสริมเพิ่มทักษะให้กับบุคลากรทางการศึกษา และจัดสรรสนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้างสื่อการสอนที่ทันสมัยแก่โรงเรียนการกุศลของวัด

References

- กรมการศาสนา. (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.
- พระครูวีระธรรมานุสิฐ (วีรพล ธมมปาโล). (2554). *บทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภองครักษ์หรืออยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูสังฆกิจจาภิรักษ์ (ถุขสิทธิ์ ภูมโน). (2559). *การพัฒนาการจัดการศึกษาสงเคราะห์ด้านการตั้งทุน
เพิ่มทุนการศึกษาในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี*. [ดุขสิทธิ์ ภูมโนปริญาพุทธศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูอรุณธรรมภาณี (นพปฎล คุตตวโร). (2558). *รูปแบบการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
มัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3*. [ดุขสิทธิ์ ภูมโนปริญาพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- พระชยพล กลยาโณ (คีรี). (2566). *บทบาทการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ของพระครูภาวนาอินทวงศ์
(เฉลิม อินทวิโส)*. [สารนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ].
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุห์ทัตพล จนทวิโส (แสงปาน). (2558). *บทบาทของพระสอนศีลธรรมในการจัดการเรียนการสอนใน
โรงเรียนเทพมงคลรังษี อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี*. [วิทยานิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอภิชาติ ยตินธโร (บุญรักษา). (2567). *บทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในอำเภอพุทธไธสง
จังหวัดบุรีรัมย์*. [สารนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ].
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วุฒิชัย มลศิลป์. (2547). *การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5*. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย.
- สมพร เทพสิทธา. (2540). *การพัฒนาสังคมในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพมหานคร: จีรรัชการพิมพ์.
- สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะอำเภอองครักษ์. *ข้อมูลสถิติพระสงฆ์ในอำเภอองครักษ์*. นครนายก: สำนักงาน
เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอองครักษ์.
- สิน พันธุ์พินิจ. (2557). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิสซิ่ง จำกัด.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. Tokyo: Aoyama Gakuin University.

ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์
ในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี*

Effectiveness of Public Management of the Monks
in Mueang District, Prachin Buri Province

¹พระมหาสุนทร สทธาธิโก, พระอธิการอินทร์นุช สุวณโณ และ พระครูขันติธรรมธารี

¹Phramaha Sunthon Saddhadhiko, Phraathikarn Inthanuch Suwanno and
Phrakhruhantihammatharee

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: neung1976@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาระดับ 2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ 3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.768 กับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชน จำนวน 327 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์และการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา สรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.74$, S.D.=0.43) 2. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ กับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.764^{**}$) 3. แนวทางการส่งเสริมประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ด้านคุณภาพของงาน จัดตั้งคณะทำงานจากทั้งพระและฆราวาส ใช้วัดเป็นศูนย์ประสานงาน รับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ด้านปริมาณของงาน ประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และผู้นำชุมชนเพื่อจัดสรรความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม ด้านระยะเวลา ดำเนินงานตามกรอบเวลาที่ชัดเจน รวดเร็ว เป็นธรรม และสรุปผลได้ตามเป้าหมาย ด้านค่าใช้จ่ายในการ

ดำเนินงาน จัดหางบประมาณผ่านกองทุนและกิจกรรมทอดผ้าป่า เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ; การบริหารจัดการ; สาธารณะสงเคราะห์

Abstract

This research aims to 1. Study the level 2. Study the relationship 3. To propose a guideline to promote the effectiveness of public welfare management of the Sangha in Mueang District, Prachinburi Province. The research methodology is a mixed-methods quantitative research with a reliability of 0.768 for the sample group of 327 people. The data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, standard deviation, and correlation coefficient. The qualitative research collected data from 9 key informants using the descriptive content analysis technique and summarized as an essay.

The research results found that 1. The overall effectiveness of public welfare management of the Sangha chiefs in Mueang District, Prachin Buri Province was found to be at a high level ($\bar{x}=3.74$, S.D.=0.43). 2. The relationship between public welfare management and the effectiveness of public welfare management of the Sangha chiefs in Mueang District, Prachin Buri Province was positively related at a moderate level ($r=0.764^{**}$) 3. Guidelines for promoting the effectiveness of public welfare management of the Sangha chiefs in Mueang District, Prachin Buri Province In terms of work quality, establish a working group consisting of both monks and laity, use the temple as a coordination center, listen to opinions from the public. In terms of work quantity, coordinate cooperation from all sectors and community leaders to allocate appropriate assistance. In terms of time, work is carried out according to a clear time frame, is fast, fair, and concludes results according to the target. In terms of operating expenses, allocate a budget through the fund and the phaapaa activity to help disaster victims effectively.

Keywords: Effectiveness; Management; Public Welfare

บทนำ

วัดในประเทศไทยไม่ได้จำกัดบทบาทเพียงการเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ผสมผสานศีลธรรม ความรู้ และวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ วัดยังเป็นที่พักพิงทางร่างกายและจิตใจสำหรับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สะท้อนถึงค่านิยมและศักยภาพของสังคมไทย วัดมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดศีลธรรมแก่ประชาชน รวมถึงเป็นสถานที่

สำหรับกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เช่น การทำสังฆกรรม การพัฒนาชุมชน และการเผยแผ่พระธรรมคำสอน อดีตพระสงฆ์มักเป็นผู้นำด้านปัญญาและการพัฒนา โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่การพัฒนามักเริ่มต้นจากวัด ไม่ว่าจะเป็นการสร้างวัด พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน หรือเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน แม้ในยุคปัจจุบัน วัดยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นที่พึ่งของชุมชนในหลายด้าน (พระธรรมวรเมธี (สุชิน อคฺคชิโน), 2550)

ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันด้วยการให้วัตถุและให้ธรรมะ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในเรื่องทศ 6 ถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อพุทธบริษัทว่า ควรห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว ส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ทำสิ่งที่ฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านจึงเป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยชาวบ้านมีหน้าที่อุปการะบำรุงพระสงฆ์ในด้านปัจจัยและวัตถุ ขณะที่พระสงฆ์มีหน้าที่อุปการะชาวบ้านด้วยธรรมะ ซึ่งเป็นหลักในการพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น เมื่อก้าวถึงความสำคัญของวัดแล้ว วัดควรมีคุณลักษณะตามพุทธประสงค์ คือ ตั้งอยู่ในสถานที่ไม่ไกลและไม่ใกล้ชุมชนจนเกินไป สะดวกแก่การเดินทาง ไม่พลุกพล่านในเวลากลางวัน เงียบสงบในเวลากลางคืน เพื่อให้เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ปัจจุบันการคณะสงฆ์หรือการพระศาสนาประกอบด้วยภารกิจ 6 ประการ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งรวมถึงการดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่สาธารณะ ช่วยเหลือเกื้อกูล และอุดหนุนจนเจือสถานทีซึ่งเป็นที่สมมติของประชาชนทั่วไป ทำให้ความผูกพันระหว่างวัดและชุมชนมีมาอย่างยาวนานและเป็นประโยชน์ร่วมกัน (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2546)

ปัจจุบันพระพุทธานุศาสนามีพระสงฆ์และวัดเป็นตัวแทนหลักในการเผยแผ่และสืบทอดพระธรรมวินัย โดยมีมหาเถรสมาคมและพระสังฆาธิการทำหน้าที่ปกครองและบริหารคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปโดยความเรียบร้อย สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และระเบียบประเพณีของสังคมไทยในทุกระดับ พระภิกษุเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจของคณะสงฆ์ ซึ่งประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ในส่วนของการสาธารณสงเคราะห์นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมและประชาชนโดยรวม อาทิ โครงการช่วยเหลือประชาชนของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือผู้ที่ประสบความยากลำบากหรือภัยพิบัติต่าง ๆ โดยดำเนินการตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างคณะสงฆ์กับชุมชน ทั้งนี้ ภารกิจด้านการสาธารณสงเคราะห์สามารถจำแนกออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การดำเนินกิจการเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การจัดอบรมวิชาชีพแก่ประชาชนในท้องถิ่น 2) การสนับสนุนกิจการของรัฐหรือเอกชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล หรือการจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์ 3) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง จัดซื้อเครื่องมือแพทย์ และ 4) การช่วยเหลือประชาชนในภาวะยากลำบาก เช่น การให้การสนับสนุนผู้ประสบภัยจากอุบัติเหตุหรือภัยพิบัติต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นการสร้างประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมอย่างเป็นรูปธรรม (พระพรหมกวี (วรวิทย์ คงคปญฺญ), 2553)

การจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์มาผนวกกับการทำงานในคณะสงฆ์ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีคุณภาพและพึงพอใจแก่พระสงฆ์หรือประชาชนที่อยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเพิ่มประสิทธิภาพของงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ทั้งนี้คณะสงฆ์อำเภอเมืองจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้นั้น ผู้ปกครองคณะสงฆ์หรือพระสังฆาธิการเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะพระสังฆาธิการเป็นผู้ที่จะตัดสินใจหาทางออกร่วมกันกับประชาชนเพื่อขับเคลื่อนงานสังคมไปสู่ความสำเร็จ คณะสงฆ์อำเภอเมืองซึ่งมีพระสังฆาธิการเป็นผู้นำร่วมกับผู้นำชุมชนจึงเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ

ดังนั้น ผู้วิจัยมีสังกัดในคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี จึงมีความสนใจสนใจศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี” เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็น ตลอดจนจนปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในประสิทธิภาพการ จัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยจะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับพัฒนากิจการคณะสงฆ์ สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ กับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1. ประชากรเป้าหมาย
ประชากร ได้แก่ ประชาชน ในตำบลเนินหอม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 1,790 คน (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2567)

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชน ในตำบลเนินหอม จำนวน 327 คน

2.1 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่างในการวิจัย ทำการสุ่มจากกลุ่มประชากร โดยใช้สูตรของ ทาโรยามาเน่ (Yamane, 1973)

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดย N = จำนวนประชากรทั้งหมด
 e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (นิยมใช้ 0.05)
 n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
 เมื่อแทนค่าสูตรข้างต้นจะได้

$$n = \frac{1790}{1 + 1790(0.05)^2}$$

$$n = 326.94$$

$$n = 327$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เท่ากับ 327 คน

3. การกำหนดวิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา วารสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents Validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence) โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบไม่น้อยกว่า 5 คน ได้ผลการหาค่า IOC ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.60 ถึง 1.00 2. การหาค่าความเที่ยง (Reliability) นำแบบสอบถามที่ได้ไปปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยหรือพื้นที่ในการวิจัย จำนวน 30 ชุด ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ของความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try out) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.768

3.2 วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

2) ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)

3) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมาเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไปทำการตรวจสอบความถูกต้อง การลงรหัส และประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์เพื่อทำการคำนวณค่าสถิติต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์การนำเสนอและสรุปผลการวิจัย โดย 1) สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ สถิติ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (สิน พันธุ์พินิจ, 2557)

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 9 รูปหรือคน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

3.1 ขอนหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

3.2 ทำการนัดวัน เวลาและสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

3.3 นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการ ดังนี้

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ ทำการถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ จำแนกเป็นประเด็น แล้วเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

4.3 สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า

ตารางที่ 1 ระดับการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวม

(n=327)

ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี	ระดับการปฏิบัติ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1) ด้านคุณภาพของงาน	3.72	0.41	มาก
2) ด้านปริมาณของงาน	3.74	0.45	มาก
3) ด้านระยะเวลา	3.75	0.49	มาก
4) ด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน	3.76	0.57	มาก
โดยภาพรวม	3.74	0.43	มาก

จากตารางที่ 1 ประชาชนมีระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.74$, S.D.=0.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ กับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

(n=327)

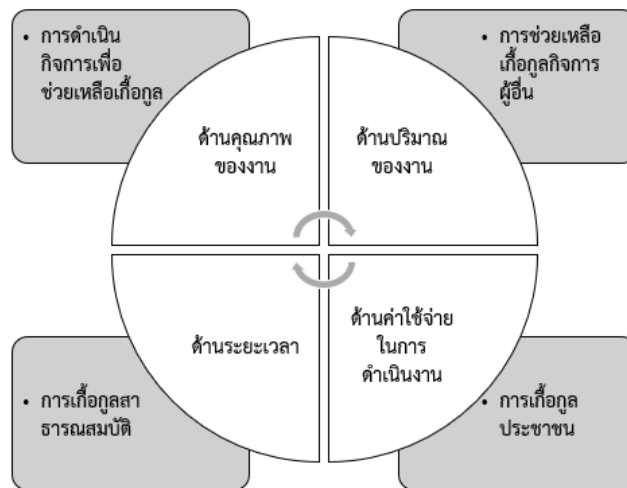
ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (p)				
	ด้านคุณภาพของงาน	ด้านปริมาณของงาน	ด้านระยะเวลา	ด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน	โดยภาพรวม
ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล	0.528**	0.512**	0.526**	0.507**	0.577**
ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อสาธารณประโยชน์	0.617**	0.615**	0.589**	0.648**	0.690**
ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติ	0.721**	0.712**	0.693**	0.657**	0.773**
ประชาชน	0.457**	0.451**	0.400**	0.366**	0.462**
โดยภาพรวม	0.709**	0.699**	0.674**	0.666**	0.764**

** ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (2 tailed)

จากตารางที่ 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง การบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ กับ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.764^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางการส่งเสริมประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ด้านคุณภาพของงาน จัดตั้งคณะทำงานจากทั้งพระและฆราวาส ใช้วัดเป็นศูนย์ประสานงาน รับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ด้านปริมาณของงาน ประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และผู้นำชุมชนเพื่อจัดสรรความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม ด้านระยะเวลา ดำเนินงานตามกรอบเวลาที่ชัดเจน รวดเร็ว เป็นธรรม และสรุปผลได้ตามเป้าหมาย ด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน จัดหางบประมาณผ่านกองทุนและกิจกรรมทอดผ้าป่า เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพที่ 1 : องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

ประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ด้านคุณภาพของงาน เป็นไปตามหลักเกณฑ์อย่างเคร่งครัด โดยยึดหลักธรรมและระเบียบแบบแผน ทำให้การช่วยเหลือมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม คณะสงฆ์ไม่เพียงให้คำแนะนำทางจิตใจแต่ยังลงมือปฏิบัติจริง เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนอย่างเป็นรูปธรรม ด้านปริมาณของงาน พระสงฆ์สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ครอบคลุม ทั้งด้านจิตใจและสังคม ผ่านการวางแผนอย่างเป็นระบบและการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ด้านระยะเวลา โครงการต่าง ๆ ดำเนินงานเสร็จตามเป้าหมาย เนื่องจากมีการบริหารเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ นำเทคโนโลยีมาช่วยลดขั้นตอน และกำหนดกรอบเวลาชัดเจน ด้านค่าใช้จ่าย มีการบริหารจัดการอย่างคุ้มค่า โดยลดต้นทุนผ่านการใช้อุปกรณ์รีไซเคิลและจัดสรรงบประมาณอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประชาชนมีระดับประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.74$, S.D.=0.43) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน พระใบฎีกาสมคิด นาสีโล และคณะ (2561) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนอำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า 1. บทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูนจังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์เสกสรร อีรงโกโร (พรมศรี) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.77$, S.D.=0.609)

2. ความสัมพันธ์ระหว่าง การบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ กับ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อยู่ในระดับปานกลาง ($r=0.764^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระทรงศักดิ์ อธิธมโม (ดิษฐลักษณ์) (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติธรรมของประชาชนที่วัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีอายุต่างกัน และมีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อความสัมพันธ์ผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติธรรมของประชาชนที่วัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ประชาชนที่มีการศึกษาต่างกัน และมีความคิดเห็นต่อผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติธรรมของประชาชนที่วัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาภุชชิตชัย กิตติธมโม (นาคกล่อม) (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

3. แนวทางการส่งเสริมประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ด้านคุณภาพของงาน จัดตั้งคณะทำงานจากทั้งพระและฆราวาส ใช้วัดเป็นศูนย์ประสานงาน รับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ด้านปริมาณของงาน ประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และผู้นำชุมชนเพื่อจัดสรรความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม ด้านระยะเวลา ดำเนินงานตามกรอบเวลาที่ชัดเจนรวดเร็ว เป็นธรรม และสรุปผลได้ตามเป้าหมาย ด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน จัดหางบประมาณผ่านกองทุนและกิจกรรมทอดผ้าป่า เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสุวัฒน์ คุณวุฒโต (2564) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในตำบลบ้านฆ้อง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า ควรให้วัดที่ไม่มีความพร้อมเลือกดำเนินงานเฉพาะ

กิจการที่ให้ประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ควรส่งเสริมการประสานงานและร่วมมือกันทำงานกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ควรสร้างเครือข่ายจิตอาสาเฝ้าระวังการบุกรุกพื้นที่สาธารณะของชุมชน และควรจัดตั้งศูนย์บำบัดสภาพจิตใจแก่ผู้ยากไร้ประจำอำเภอ และยังคงสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษฎา อุดุชาภูษะ (2564) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า 1. ด้านการดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล พบว่า วัดขาดจิตอาสาที่จะช่วยขนของไปบริจาคตามที่ต่างๆ ช่วงเวลาที่จัดโรงทานไม่สะดวกกับคนที่เลิกงานเย็น การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง จึงทำให้ไม่ได้รับข่าวสาร 2. ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ พบว่า ขาดความร่วมมือจากคนในชุมชน 3. ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ พบว่า วัดยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึงเวลามีกิจกรรมระดมทุน 4. ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป พบว่า หากเกิดเหตุการณ์ อาคารสำหรับตั้งหน่วยสงเคราะห์ หรือที่พักพิง ไม่น่าจะเพียงพอ

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ให้มีความสำคัญกับการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยหรือเผชิญความยากลำบาก โดยเน้นการจัดสรรสิ่งของจำเป็น เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยา และการให้คำแนะนำด้านจิตใจ วัดบางแห่งได้จัดตั้งเขตอภัยทานเพื่อเป็นที่พักชั่วคราวสำหรับผู้ขาดแคลน รวมถึงการจัดพื้นที่ช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ หรือภัยธรรมชาติ เพื่อแจกจ่ายสิ่งของและฟื้นฟูจิตใจผู้ได้รับผลกระทบ นอกจากนี้ ยังมีการสนับสนุนโครงการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น การรีไซเคิลขยะเพื่อลดปัญหาสิ่งแวดล้อม การป้องกันยาเสพติดในกลุ่มเยาวชน การดูแลผู้ป่วยติดบ้านร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุข รวมถึงการพัฒนาชุมชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การขุดลอกคลอง การติดตั้งไฟฟ้าสาธารณะ และการสร้างระบบประปา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่

จากการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรีผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. คณะสงฆ์ควรมีการวางแผนเพื่อการประชาสัมพันธ์ควบคู่ไปกับการเตรียมการเกี่ยวกับงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์โดยยึดหลักวิชาการ กฎระเบียบทางสังคมและไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย
2. คณะสงฆ์ควรดำเนินงานเกี่ยวกับงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ควรส่งเสริมให้มีระบบสื่อสารข้อมูลหลายทาง ผ่านทางสื่อสารมวลชนไปยังองค์กรต่าง ๆ และภาคประชาชนในชุมชนให้มากขึ้น
3. คณะสงฆ์ควรสนับสนุนให้มีการวิจัยสร้างองค์ความรู้ให้ในการสังคมเพื่อการแบ่งปันน้ำใจสู่สาธารณชน ในระดับอื่นต่อไป เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้เป็นฐานคิดในการพัฒนาระบบการดำเนินงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์
4. คณะสงฆ์และภาครัฐที่ต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรของตนและมีความต้องการพัฒนาวิชาการความรู้ของหน่วยงานและอุทิศตนเพื่อจะทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น ควรสนับสนุนกิจกรรมด้านการวิจัยและพัฒนาสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้มากขึ้น

References

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (12 สิงหาคม 2567). สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี. <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData>
- กฤษฎา อุดชาณะ. (2564). รูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. [สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระใบฎีกาสมคิด นาถสีโล และคณะ. (2561). บทบาทของพระสังฆาธิการในการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน อำเภอวังทรายพูน จังหวัดพิจิตร. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(2)พิเศษ, 246-255.
- พระครูสังฆรักษ์เสกสรร อีรงก่อ (พรมศรี). (2564). ประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา. [สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระทรงศักดิ์ ธีรธมโม (ดิษฐลัทธิ). (2563). ผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติธรรมของประชาชนที่วัดมเหยงคณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. [สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวรเมธี (สุชิน อคฺคชิโน). (2550). *การพัฒนาวัด*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระพรหมกวี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). (2553). *การคณะสงฆ์และพระศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาภุชชิต กิตติธมโม (นาคกล่อม). (2564). ประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานสาธารณสุขของคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. [สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุวัฒน์ คุณวุฒโฒ. (2564). การจัดการงานสาธารณสุขของพระสังฆาธิการในตำบลบ้านฆ้อง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. [สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2546). *พุทธธรรมกับการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย.
- สิน พันธุ์พินิจ. (2557). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิสซิ่ง จำกัด.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. Tokyo: Aoyama Gakuin University.

การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก*

Promoting the Study of The Pariyatdhamma in the Dhamma Section of
the Sanghain Ban Na District, Nakhon Nayok Province

¹พระครูโพธิรัตนธรรม, พระมหาธงชัย สุนทรจาโร และ ไพรัตน์ เอ็บสำอาง

¹Phrakru Bodhirattham, Phramaha Thogchai Sundaracarо and
Phairat Oebsamrong

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: neung1976@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาระดับ 2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ 3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.931 เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ จำนวน 203 รูป วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที่ค่าเอฟ และวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 รูปหรือคน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$, $S.D.=0.33$) 2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มี อายุ พรรษา และการศึกษาชั้นสามัญ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ส่วนพระสงฆ์ที่มีการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย 3. แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก พบว่า ด้านการบริหารหลักสูตร มีการวางแผนและพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมแก่ผู้เรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน มีการเรียนการสอนบูรณาการธรรมะ ด้านสื่อการเรียนการสอน มีการใช้เทคนิคและใช้สื่อการสอนให้เหมาะสม ด้านเทคนิคการสอน มีเทคนิคการสอนเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ด้านการวัดผลและประเมินผล มีการประเมินตามสภาพจริงและปรับปรุงคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การส่งเสริม; การศึกษา; ปริยัติธรรม

Abstract

This research aimed to 1. Study the level 2. Study the relationship 3. To present the guidelines for promoting the study of Buddhist scriptures in the Dhamma department of the Sangha in Ban Na District, Nakhon Nayok Province. The research methodology was a mixed-methods research between quantitative research using a questionnaire with a reliability value of 0.931. Data were collected from a sample group of 203 monks. Data were analyzed using a social science software package using statistics, percentage, mean, standard deviation, hypothesis testing by using t-test, F-test, and one-way analysis of variance. Qualitative research was conducted by interviewing 9 key informants or people using the descriptive content analysis technique.

The research results found that 1. The overall level of promotion of the study of Buddhist scriptures in Ban Na District, Nakhon Nayok Province, had a high mean ($\bar{X}=3.85$, S.D.=0.33). 2. The results of comparing the opinions of monks with different ages, years of monkhood, and general education levels showed no different opinions. As for monks with different levels of Dhamma education, the opinions differed significantly at 0.05. Therefore, the research hypothesis was accepted. 3. The guidelines for promoting the study of Buddhist scriptures in Ban Na District, Nakhon Nayok Province found that in terms of curriculum management, there was a plan and development of the curriculum that was appropriate for the learners. In terms of teaching management, there was integrated teaching and learning. In terms of teaching media, there was the use of appropriate techniques and teaching media. In terms of teaching techniques, there were teaching techniques to enhance participatory learning. In terms of measurement and evaluation, there was an evaluation based on the actual situation and sustainable improvement of educational quality.

Keywords: Promotion; Education; Buddhist Scriptures

บทนำ

การเรียนรู้พระปริยัติธรรมในพระพุทธศาสนาเน้นการปลูกฝังปัญญาและการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต โดยเนื้อหาการศึกษายึดหลักจากพระไตรปิฎก ผสมผสานกับขนบธรรมเนียมดั้งเดิม และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของประเทศ ภาครัฐยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาความรู้ของพระสงฆ์และสามเณรอย่างต่อเนื่อง ในอดีต พระมหากษัตริย์ไทยทรงอุปถัมภ์การนำหลักธรรมมาพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม พร้อมทั้งทรงรับการศึกษาด้านบาลีและนักธรรมไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปัจจุบัน พระภิกษุและสามเณรยังคงศึกษาตามหลักสูตรที่คณะสงฆ์กำหนด ถือเป็นพุทธศาสนทายาทที่สืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพชนในการสร้างความเจริญแก่สังคมและประเทศชาติ การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการศึกษาภาษาบาลีเพื่อให้สามารถ

อ่านและเข้าใจคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากคัมภีร์ฝ่ายเถรวาทในประเทศไทยล้วนบันทึกด้วยภาษาบาลี ผู้ต้องการศึกษาระยะอย่างแตกฉานจึงต้องมีความรู้ภาษาบาลีเป็นพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม ความยากในการเรียนภาษาบาลีทำให้พระภิกษุและสามเณรจำนวนหนึ่งขาดความเข้าใจคำสอนอย่างชัดเจน และอาจเป็นเหตุให้บางส่วนไม่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง

หลังจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้าได้ทรงจัดตั้งหลักสูตรนักเรียนแล้ว ทรงปฏิรูประบบการศึกษาชั้นเปรียญให้สอดคล้องกับการศึกษานักธรรม โดยกำหนดระเบียบใหม่ดังนี้ ประการแรก พระผู้สำเร็จนักธรรมซึ่งผ่านบาลีประโยค 3 แล้ว จะได้รับยกฐานะเป็นเปรียญธรรมชั้นตรี พร้อมรับพระราชทานปริญญาและประกาศนียบัตรในคราวเดียวกัน ประการที่สอง การจะศึกษาบาลีประโยค 4-5 เพื่อเลื่อนเป็นเปรียญธรรมชั้นโทนั้น ต้องเป็นผู้สำเร็จนักธรรมชั้นโทมาก่อน โดยในชั้นนี้ถือเป็นการเลื่อนระดับชั่วคราว ยังไม่ได้รับพระราชทานพัดยศเปลี่ยนและประกาศนียบัตร จนกว่าจะมีผู้มาสอบได้ในระดับเดียวกัน จึงนับว่าเป็นเปรียญธรรมชั้นโทสมบูรณ์ และจะได้รับพระราชทานพัดยศเปลี่ยนพร้อมประกาศนียบัตรในภายหลัง ประการที่สาม ก่อนมีการจัดหลักสูตรนักเรียนชั้นเอกนั้น หากเปรียญธรรมชั้นโทสามารถสอบผ่านบาลีประโยค 7-8 จะได้รับการรับรองเป็นเปรียญบาลีชั้นเอกชั่วคราว โดยยังไม่ได้รับพระราชทานเครื่องยศ ต่อเมื่อสอบผ่านประโยค 9 จึงจะถือว่าเป็นเปรียญบาลีชั้นเอกโดยสมบูรณ์ และจะได้รับพระราชทานพัดยศเปลี่ยนพร้อมประกาศนียบัตรในโอกาสถัดไป ระบบนี้สะท้อนถึงการพัฒนาศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างเป็นขั้นตอน และเน้นย้ำความสำคัญของการรับรองคุณวุฒิอย่างเป็นทางการ

การเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ถือเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์ สามเณร และประชาชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง ปัจจุบัน การศึกษาดังกล่าวมุ่งพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้ความสามารถในการธำรงรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป โดยมีสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยยังคงประสบปัญหาในหลายด้าน เช่น มาตรฐานหลักสูตร คุณภาพครูผู้สอน กระบวนการเรียนการสอน ความพร้อมของสื่ออุปกรณ์ และการวัดผลประเมินผลซึ่งปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการแก้ไข เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การปฏิรูปการศึกษาพระปริยัติธรรมจะช่วยสร้างบุคลากรทางศาสนาที่มีคุณภาพ อันจะส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบไป

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และนำมาพัฒนาการศึกษาส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นการผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

1. ประชากรเป้าหมาย
ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จำนวน 410 รูป (สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ้านนา, 2566)
2. กลุ่มตัวอย่าง
กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จำนวน 203 รูป
 - 2.1 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่างในการวิจัย ทำการสุ่มจากกลุ่มประชากร โดยใช้สูตรของ ทาโรยามาเน่ (Yamane, 1973)

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดย N = จำนวนประชากรทั้งหมด
 e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (นิยมใช้ 0.05)
 n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
เมื่อแทนค่าสูตรข้างต้นจะได้

$$n = \frac{410}{1 + 410(0.05)^2}$$

$$n = 202.46$$

$$n = 203$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เท่ากับ 203 คน

3. การกำหนดวิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา วารสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสอบถาม ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents Validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence) โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบไม่น้อยกว่า 5 คน ได้ผลการหาค่า IOC ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.60 ถึง 1.00 2. การหาค่าความเที่ยง (Reliability) นำแบบสอบถามที่ได้ไปปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยหรือพื้นที่ในการวิจัย จำนวน 30 ชุด ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ของความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try out) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.931

3.2 วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม
- 2) ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าคณะอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)
- 3) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมาก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไปทำการตรวจสอบความถูกต้อง การลงรหัส และประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์เพื่อทำการคำนวณค่าสถิติต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์การนำเสนอและสรุปผลการวิจัย โดย 1) สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ สถิติ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.) (สิน พันธุ์พินิจ, 2557)

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย จำนวน 9 รูปหรือคน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview Form) โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับ การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

3.1 ขอนหนังสือจาก ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

3.2 ทำการนัดวัน เวลาและสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

3.3 นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการ ดังนี้

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ ทำการถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ จำแนกเป็นประเด็น แล้วเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 วิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

4.3 สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1, ข้อที่ 2, และข้อที่ 3 ตามลำดับดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาม วัตถุประสงค์ที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับการปฏิบัติที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม

(n=203)

การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก	ระดับการปฏิบัติ		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
1) ด้านการบริหารหลักสูตร	3.85	0.52	มาก
2) ด้านการจัดการเรียนการสอน	3.86	0.39	มาก
3) ด้านสื่อการเรียนการสอน	3.81	0.36	มาก

4) ด้านเทคนิคการสอน	3.89	0.38	มาก
5) ด้านการวัดผลและประเมินผล	3.85	0.44	มาก
โดยภาพรวม	3.85	0.33	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า พระสงฆ์มีระดับการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$, S.D.=0.33) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

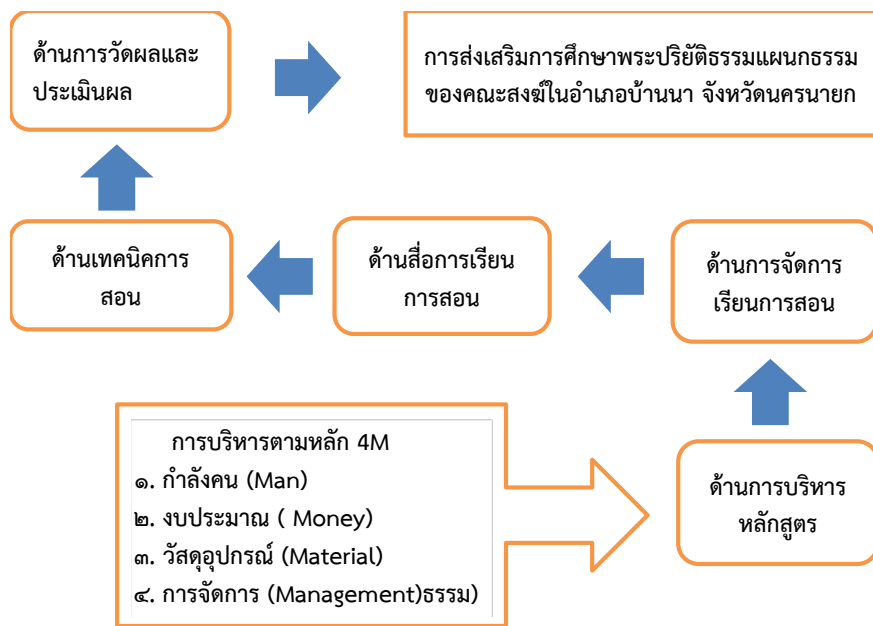
สมมติฐานที่	ผลการศึกษา		t	F	Sig.
	ยอมรับ	ปฏิเสธ			
สมมติฐานที่ 1 พระสงฆ์ ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ	✓		-	1.102	0.349
สมมติฐานที่ 2 พระสงฆ์ ที่มีพรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ	✓		-	2.202	0.089
สมมติฐานที่ 3 พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาชั้นสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ	✓		-	1.971	0.120
สมมติฐานที่ 4 พระสงฆ์ ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรม มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ	✓			6.267*	0.002

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 2 พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา และการศึกษาชั้นสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนพระสงฆ์ที่มีการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตาม วัตถุประสงค์ที่ 3 แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก พบว่า ด้านการบริหารหลักสูตร มีการวางแผนและพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมแก่ผู้เรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน มีการเรียนการสอนบูรณาการธรรมะ ด้านสื่อการเรียนการสอน มีการใช้เทคนิคและใช้สื่อการสอนให้เหมาะสม ด้านเทคนิคการสอน มีเทคนิคการสอน เสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ด้านการวัดผลและประเมินผล: มีการประเมินตามสภาพจริงและปรับปรุงคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

แผนภาพ : องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย “การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก” สามารถอธิบายได้ว่า การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายกมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การบริหารตามหลัก 4M ประกอบด้วย กำลังคน (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) การจัดการ (Management)+

การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ประกอบด้วยด้านการบริหารหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านเทคนิคการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล = แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

อภิปรายผลการวิจัย

1. พระสงฆ์มีระดับการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$, $S.D.=0.33$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากทุกด้าน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย พระมหาวัชชัย ธมฺมจาโร (คุณพิมาย) (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการส่งเสริมการจัดการศึกษากับการจัดการศึกษาของโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวม พบว่า การส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีประจำจังหวัดนครราชสีมา อยู่ในระดับสูงมาก ($R=0.836^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมใจ ธนิสฺสโร (ประเสริฐนุช) (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีต่อปัจจัยในการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิกการศึกษาปริยัติธรรม(นักธรรม) วุฒิกการศึกษาปริยัติธรรม และระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลการดำเนินงานจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมธรรมแผนกบาลีไม่แตกต่างกัน

2. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา และการศึกษาชั้นสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ส่วนพระสงฆ์ที่มีการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวินัยธรพิชิตศักดิ์ สุทธิจาโค (2567) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบ การจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์เมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพ มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ วุฒิกการศึกษาสามัญ และด้านวุฒิกการศึกษาพระปริยัติธรรม มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการงานศาสนศึกษา

แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมใจ ธนิสฺสโร (ประเสริฐนุช) (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีต่อปัจจัยในการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (นักธรรม) วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม และระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลการดำเนินงานจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่แตกต่างกัน

3. แนวทางการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก พบว่า ด้านการบริหารหลักสูตร มีการวางแผนและพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมแก่ผู้เรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน มีการเรียนการสอนบูรณาการธรรมะ ด้านสื่อการเรียนการสอน มีการใช้เทคนิคและใช้สื่อการสอนให้เหมาะสม ด้านเทคนิคการสอน มีเทคนิคการสอนเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ด้านการวัดผลและประเมินผล: มีการประเมินตามสภาพจริงและปรับปรุงคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดสมควร อธิบุญ (วงศ์วรรณ) (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า การเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี เป็นความจำเป็นเพราะผู้เรียนจะได้ความรู้พระธรรมวินัย ได้ปฏิบัติตามคำสอนให้ถูกต้องเหมาะสม และปฏิบัติการสอนผู้อื่นให้รู้และปฏิบัติตามได้ด้วยปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง สำนัก เรียนบาลีประจำจังหวัดยึดหลักบริหารจัดการที่ว่าทุกคนมีส่วนร่วมและมีส่วนร่วมสำคัญในการจัดการ การศึกษา ทั้งฝ่ายคณะผู้บริหาร และฝ่ายผู้เรียนจะต้องร่วมกันพัฒนาศักยภาพตามขีดความสามารถ ต้องร่วมแรงและร่วมใจกันรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ ตัวเองรับผิดชอบเมื่อถึงวาระการประชุมตาม เกณฑ์ที่วางไว้ ทุกฝ่ายจะต้องมาประชุมร่วมกันเพื่อให้รู้ข้อบกพร่อง วางแผนแก้ไขและพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวิโชติสิขกิจ (ณรงค์ กิตติธโร) (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร พบว่า สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้แก่ ด้านบุคลากรคือครูอาจารย์ขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริงขาด การศึกษาอบรมขาดขวัญและกำลังใจ สำนักเรียนจะมีคุณภาพหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับบุคลากรทุกฝ่าย ด้านงบประมาณการเงินมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น อัตราของอาจารย์ประจำ อาจารย์พิเศษ บุคลากรเจ้าหน้าที่ทุกแผนก รวมถึงการจัดซื้อจัดจ้างบำรุงรักษาวัสดุ อุปกรณ์ ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่ารักษาความสะอาดและอื่น ๆ ด้านวัสดุอุปกรณ์ขาดวัสดุอุปกรณ์เพื่อส่งเสริม การศึกษานักธรรม คือสื่ออุปกรณ์การศึกษาที่จำเป็น เช่น หนังสือแบบเรียน ตำราเรียน คู่มือประกอบการ ศึกษา เครื่องใช้สอยภายในสำนักเรียนและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแผนกธรรม ด้านการจัดการ สำหรับ จุดอ่อนขาดบุคลากรทั้งครูอาจารย์ เจ้าหน้าที่และอื่น ๆ อีกหลายประการที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติ ธรรม แผนกธรรมเมื่อบุคลากรเริ่มมีจำนวนน้อยลง ๆ ก็ทำให้การเรียนการสอนต้องปรับกลยุทธ์ใหม่ให้ สอดคล้องกับปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก" พบว่าปัจจัยความสำเร็จประกอบด้วย 2 มิติหลัก คือ การบริหารจัดการตามหลัก 4M (Man, Money, Material, Management) และ กระบวนการจัดการศึกษาที่เป็นระบบ โดยในมิติแรกเน้นการจัดสรรทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และอุปกรณ์การศึกษามีประสิทธิภาพ ส่วนมิติหลังให้ความสำคัญกับหลักสูตรที่เหมาะสม วิธีการสอนที่หลากหลาย การใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย ตลอดจนระบบประเมินผลที่ชัดเจน ซึ่งแนวทางบูรณาการนี้ไม่เพียงส่งผลให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีคุณภาพสูงขึ้น แต่ยังช่วยธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างพระสงฆ์นักปราชญ์ที่สามารถนำธรรมะไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในสังคมปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ในอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. คณะสงฆ์ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับพระธรรมทูตในพื้นที่ เช่น การพัฒนาทักษะการพูด การใช้เทคโนโลยีสื่อสาร การทำคลิปวิดีโอธรรมะ และการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ (Facebook, YouTube, TikTok)
2. คณะสงฆ์ควรจัดกิจกรรมธรรมะสัญจรในชุมชนและสถานศึกษาส่งพระธรรมทูตร่วมจัดกิจกรรมเผยแพร่ธรรมะตามหมู่บ้าน โรงเรียน หรือสถานที่ราชการ เช่น บรรยายธรรมะ กิจกรรมธรรมะเช้า หรือธรรมะเพื่อชีวิต
3. คณะสงฆ์ควรจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครธรรมทูตในแต่ละตำบลร่วมมือกับชุมชนในการคัดเลือกอาสาสมัครท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนงานพระธรรมทูต เช่น ด้านการประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรม และการประสานงาน
4. คณะสงฆ์ควรเน้นการพัฒนาครูผู้สอนให้มีความสามารถในการใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลายทันสมัย และสอดคล้องกับความแตกต่างของผู้เรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก การคิดวิเคราะห์ และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

References

- กรมการศาสนา. (2542). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ชาย สัญญาวิวัฒน์, & สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). *การบริหารจัดการแนวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูนิวิฐธรรมานุศาสน์, พระราชวชิรมณี (วีระ วรปญโญ), พระมหาอุดร อุตฺโตโร, & นิพนธ์ ชาวเอี่ยม (2564). รูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการเชิงพุทธของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ 4. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 4(2), 1-12.

- พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ กิตติธโร). (2559). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพิจิตร*. [ดุสิตนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวินัยธรพิชิตศักดิ์ สุทธิจาโค. (2567). *การจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี*. [สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดสมควร อธิบุญโญ (วงศ์วรรณ). (2556). *การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาธวัชชัย ธมมาจาร (คุณพิมาย). (2567). *การส่งเสริมการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดนครราชสีมา*. [สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมใจ ธนีสโร (ประเสริฐนุช). (2554). *ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมใจ ธนีสโร (ประเสริฐนุช). (2554). *ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ]. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ้านนา. (12 สิงหาคม 2566). *สถิติข้อมูลพระสังฆาธิการ*. นครนายก: สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะอำเภอบ้านนา. <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/displayData>
- สิน พันธุ์พินิจ. (2557). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูนพับลิสซิ่ง จำกัด
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. Tokyo: Aoyama Gakuin University.

จากสัปบุรุษสู่ผู้นำนวัตกรรม*

The Virtuous Person to Innovative Leader

¹ชนม์ชนก จันโทริ, พีรวัฒน์ ชัยสุข และ สมศักดิ์ บุญปู¹Chonchanok Chuntori, Peravat Chaisuk and Somsak Boonpoo¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.¹Corresponding Author's Email: chonchanok1988@gmail.com

บทความวิชาการ

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและหลักสัปบุรุษธรรม 7 ประการ และ 2) เพื่อนำเสนอรูปแบบความสัมพันธ์เชิงบูรณาการ "จากสัปบุรุษสู่ผู้นำนวัตกรรม" สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ การสร้างแรงบันดาลใจ การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การบริหารความเสี่ยง และการเสริมพลังให้ทีมงาน ขณะที่ ความเป็นสัปบุรุษ มีรากฐานจากหลักสัปบุรุษธรรม 7 ประการ ซึ่งเป็นคุณสมบัติเชิงปัญญาภายในที่จำเป็นของผู้นำ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์คือ รูปแบบเส้นทางการเดินทางจากสัปบุรุษสู่ผู้นำนวัตกรรม ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมภายในตามหลักสัปบุรุษธรรมเป็นเงื่อนไขตั้งต้นที่ขาดไม่ได้ โดยปัญญาในการรู้จักเหตุและผลจะแปรเปลี่ยนสู่การสร้างวิสัยทัศน์ การรู้จักตนแปรเปลี่ยนสู่การสร้างวัฒนธรรมที่ปลอดภัยทางจิตใจ การรู้จักประมาณและกาลแปรเปลี่ยนสู่การบริหารความเสี่ยงเชิงกลยุทธ์ และการรู้จักชุมชนและบุคคลแปรเปลี่ยนสู่การเสริมพลังทีมงาน รูปแบบดังกล่าวจึงยืนยันว่าความเป็นสัปบุรุษคือรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดผู้นำนวัตกรรมที่ยั่งยืนและมีมนุษยธรรม

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม; สัปบุรุษธรรม; ผู้บริหารสถานศึกษา

* Received July 17, 2025; Revised February 20, 2026; Accepted February 25, 2026

Abstract

This academic article has two objectives: 1) to analyze and synthesize the key components of innovative leadership and the seven principles of a virtuous person (Sappurisa Dhamma), and 2) to propose an integrative relationship model, "From a Virtuous Person to an Innovative Leader," for school administrators. The study found that innovative leadership comprises five key characteristics: having a clear vision, inspiring others, fostering creativity, managing risks, and empowering teams. Meanwhile, the quality of a virtuous person (Sapurisa) is rooted in the seven principles of Sappurisa Dhamma, which are essential inner intellectual qualities for a leader. The new knowledge gained from this synthesis is the "Journey from a Virtuous Person to an Innovative Leader" model. This model indicates that the inner virtues of Sappurisa Dhamma are indispensable prerequisites. The wisdom of knowing cause and effect transforms into creating a meaningful vision; self-awareness transforms into building a psychologically safe culture; knowing moderation and timing transforms into strategic risk management; and knowing the community and individuals transforms into team empowerment. The model thus confirms that being a virtuous person is the essential foundation for creating sustainable and humane innovative leaders.

Keywords: Innovative Leadership; Sappurisa Dhamma; School Administrators

บทนำ

โลกในศตวรรษที่ 21 ดำเนินไปท่ามกลางสถานะที่เรียกว่า "VUCA World" ซึ่งประกอบด้วยความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความซับซ้อน (Complexity) และความคลุมเครือ (Ambiguity) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน (Digital Disruption) และการก้าวเข้ามาของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ได้ท้าทายกระบวนทัศน์ดั้งเดิมในทุกภาคส่วนอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน (Schwab, & Samans, 2021) ภาคการศึกษาซึ่งมีบทบาทเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ของชาติ กำลังเผชิญกับแรงกดดันมหาศาลให้ต้องปฏิรูปและปรับตัวอย่างเร่งด่วน รูปแบบการจัดการศึกษาที่เน้นการถ่ายทอดความรู้แบบเดิม (Rote Learning) ไม่เพียงพออีกต่อไปต่อการสร้างพลเมืองให้มีความทันยุคทันสมัย จำเป็นสำหรับอนาคต อาทิ การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน และความสามารถในการสร้างสรรค์ (Paniagua, & Istance, 2021)

ในบริบทของประเทศไทย ความท้าทายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นผ่านนโยบายระดับชาติ เช่น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นการยกระดับขีดความสามารถใน

การแข่งขันของประเทศด้วยนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ สิ่งนี้ส่งผลโดยตรงต่อระบบการศึกษาซึ่งถูกคาดหวังให้เป็นกลไกหลักในการผลิตบุคลากรที่ตอบสนองต่อความต้องการของประเทศ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างและนโยบายมักไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริงหากปราศจากกลไกขับเคลื่อนในระดับปฏิบัติการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสถานศึกษา (วิจารณ์ พานิช, 2564) การจัดหาเทคโนโลยีที่ทันสมัยหรือการปรับปรุงหลักสูตรเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสมการ แต่ปัจจัยชี้ขาดที่แท้จริงซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนนั้นอยู่ที่ "ภาวะผู้นำ" ของผู้บริหารสถานศึกษา (Serdyukov, 2022) ผู้บริหารไม่ได้เป็นเพียงผู้จัดการ (Manager) ที่คอยดูแลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น แต่ต้องสวมบทบาทของ "ผู้นำการเปลี่ยนแปลง" (Change Agent) ที่สามารถนำพาองค์กรฝ่าคลื่นแห่งความท้าทายและสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และเติบโต ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเรื่อง "ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม" (Innovative Leadership) จึงทวีความสำคัญขึ้นอย่างยิ่งในแวดวงการศึกษา ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมไม่ได้หมายถึงเพียงความสามารถในการคิดค้นสิ่งใหม่ แต่เป็นกระบวนการที่ผู้นำสร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ส่งเสริมบรรยากาศที่ปลอดภัยทางจิตใจ (Psychological Safety) เพื่อให้บุคลากรกล้าที่จะทดลองและเรียนรู้จากความผิดพลาด และเสริมพลังให้ทีมงานสามารถปลดปล่อยศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ออกมาได้อย่างเต็มที่ (Gumus et al., 2021) งานวิจัยจำนวนมากยืนยันตรงกันว่า ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารมีความสัมพันธ์เชิงบวกโดยตรงต่อการเกิดวัฒนธรรมองค์กรแห่งนวัตกรรม (Innovative Organizational Culture) และส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาในที่สุด (Okanga, & Drotski, 2023; ศศิกานต์ สุวรรณประทีป, 2565) กล่าวได้ว่า หากปราศจากผู้นำที่กล้าคิด กล้าทำ และกล้าเปลี่ยนแปลง สถานศึกษาก็เปรียบเสมือนเรือที่ลอยอยู่นิ่งเฉยกลางกระแสธารที่เชี่ยวกราก รอวันที่จะล่าถอยและหมดความสำคัญลงไป การมุ่งเน้นไปที่ทักษะและพฤติกรรมภายนอกของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมแต่เพียงอย่างเดียว อาจเผยให้เห็นช่องว่างที่สำคัญ นั่นคือ "แก่นแท้ภายใน" หรือ "คุณธรรม" ที่เป็นรากฐานค้ำจุนตัวผู้นำ การขับเคลื่อนนวัตกรรมเป็นเส้นทางที่ต้องเผชิญกับแรงกดดัน ความขัดแย้ง และความล้มเหลวอยู่เสมอ ผู้นำที่ขาดความมั่นคงภายในอาจนำพาองค์กรไปสู่นวัตกรรมที่ฉาบฉวย ขาดความยั่งยืน หรือสร้างวัฒนธรรมการแข่งขันที่ทำลายขวัญและกำลังใจของบุคลากรในระยะยาว (Crossan et al., 2022) คำถามสำคัญที่เกิดขึ้นคือ อะไรคือรากฐานทางคุณธรรมที่สามารถค้ำจุนให้ผู้นำยืนหยัดและนำพาองค์กรสร้างสรรค์นวัตกรรมได้อย่างมั่นคงและมีมนุษยธรรม

บทความนี้เสนอว่าคำตอบของคำถามดังกล่าวสามารถค้นพบได้ในหลักพุทธธรรมอันเป็นภูมิปัญญาตะวันออกที่ล้ำลึก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "**หลักสัปปริสธรรม 7 ประการ**" ซึ่งเป็นหลักธรรมว่าด้วยคุณสมบัติของคนดีหรือสัตบุรุษ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2563) หลักธรรมทั้ง 7 ประการ ได้แก่ 1) อัมมัญญาตา (ความเป็นผู้รู้จักเหตุ) 2) อตถัญญาตา (ความเป็นผู้รู้จักผล) 3) อตตัญญาตา (ความเป็นผู้รู้จักตน) 4) มัตตัญญาตา (ความเป็นผู้รู้จักประมาณ) 5) กาลัญญาตา (ความเป็นผู้รู้จักกาล) 6) ปริสัจญญาตา (ความเป็นผู้รู้จักชุมชน) และ 7) ปุคคลัญญาตา (ความเป็นผู้รู้จักบุคคล) หลักธรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงข้อปฏิบัติทางศาสนาที่หยุดนิ่ง แต่เป็น

กรอบแนวคิดในการพัฒนา "คุณลักษณะภายใน" (Inner Character) ที่สามารถเป็นฐานอันมั่นคงให้แก่ผู้นำในทุกยุคสมัย (Phramaha Surasak Prajantasen, & Keawploy, 2022) บทความฉบับนี้จึงมีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อเชื่อมโยงแนวคิดที่ดูเหมือนจะอยู่ต่างขั้วกันระหว่างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมกับหลักพุทธธรรม แต่ต้องการจะเสนอแนวคิดที่ว่า การเดินทาง "จากสัปปุรุษสู่นำนวัตกรรม" คือกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำแบบองค์รวม โดยมีคุณธรรมภายในตามหลักสัปปุริสธรรมเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นเงื่อนไขจำเป็น (Prerequisite) ที่จะบ่มเพาะให้เกิดภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่แท้จริง มีความน่าเชื่อถือ และสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและมีมนุษยธรรมในบริบทของสถานศึกษาได้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของแนวคิดภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ 2) เพื่อนำเสนอรูปแบบความสัมพันธ์เชิงบูรณาการในลักษณะของกระบวนการเปลี่ยนผ่าน "จากสัปปุรุษสู่นำนวัตกรรม" สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้นำนวัตกรรม (The Innovator)

ในยุคสมัยที่การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งเดียวที่แน่นอน ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Innovative Leadership) ได้กลายเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้สำหรับความอยู่รอดและความก้าวหน้าขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการศึกษาที่ถูกคาดหวังให้เป็นแหล่งบ่มเพาะพลเมืองแห่งอนาคต ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมนั้นมีมิติที่ลึกซึ้งกว่าเพียงการเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์หรือเป็นผู้ที่ยอมรับเทคโนโลยีใหม่ๆ แต่เป็นชุดของพฤติกรรมและกระบวนการที่ผู้นำใช้เพื่อกระตุ้นและจัดการการสร้างนวัตกรรมภายในองค์กรอย่างเป็นระบบ (Schoemaker et al., 2021) หมายถึงความสามารถของผู้นำในการสร้างวิสัยทัศน์ที่ท้าทาย, สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง, และที่สำคัญที่สุดคือการสร้าง "พื้นที่" หรือ "ระบบนิเวศ" ที่เอื้อให้ความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากรสามารถงอกงามและแปรเปลี่ยนไปสู่การปฏิบัติจริงที่สร้างคุณค่าได้ (Slåtten, & Mutonyi, 2022) ผู้นำนวัตกรรมไม่ได้เป็นเพียงผู้สั่งการ แต่เป็น "สถาปนิกองค์กร" (Organizational Architect) ที่ออกแบบโครงสร้าง วัฒนธรรม และกระบวนการที่ส่งเสริมให้นวัตกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการทำงานปกติ ไม่ใช่เพียงกิจกรรมพิเศษที่จัดขึ้นเป็นครั้งคราว จากการสังเคราะห์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในช่วง 5 ปีล่าสุด สามารถสรุปคุณลักษณะสำคัญของผู้นำนวัตกรรมได้ 5 ประการ ดังนี้ 1) การมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและท้าทาย (A Clear and Challenging Vision) วิสัยทัศน์คือเข็มทิศที่กำหนดทิศทางของการสร้างนวัตกรรม ผู้นำนวัตกรรมไม่ได้เพียงแค่มองเห็นอนาคต แต่สามารถสื่อสารภาพอนาคตนั้นให้แก่ทีมงานได้อย่างชัดเจนและทรงพลัง จนทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของและปรารถนาที่จะเดินทางไปให้ถึงจุดหมายนั้นร่วมกัน (Kalogeropoulos et al., 2021) วิสัยทัศน์ที่ทรงพลังจะต้องมีความท้าทายเพียงพอที่จะกระตุ้นให้คนก้าวออกจากพื้นที่ปลอดภัย (Comfort Zone) แต่ก็ต้องมีความเป็นไปได้พอที่จะไม่ทำให้เกิดความรู้สึกท้อแท้ตั้งแต่ยังไม่เริ่มต้น ในบริบทของสถานศึกษา ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์จะสามารถวาดภาพให้ครูและบุคลากร

เห็นว่า "โรงเรียนของเราในอีก 5 ปีข้างหน้าจะมีหน้าตาเป็นอย่างไร" ไม่ใช่ในเชิงกายภาพ แต่ในเชิงคุณภาพ การเรียนรู้ของนักเรียนและวัฒนธรรมการทำงานของคุณ วิสัยทัศน์นี้จะทำหน้าที่เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าควรจะมีริเริ่มนวัตกรรมใดและควรจะมีปฏิสัมพันธ์ใด เพื่อให้ทุกย่างก้าวของการเปลี่ยนแปลงมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกันอย่างพร้อมเพรียง (Al-Husseini, & El-beltagi, 2022) 2) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiring Others) วิสัยทัศน์ที่สวยหรูจะไร้ความหมายหากไม่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้คนลงมือทำได้ ผู้นำนวัตกรรมจึงต้องมีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการเชื่อมโยงวิสัยทัศน์ขององค์กรเข้ากับคุณค่าและความปรารถนาส่วนบุคคลของทีมงาน (Li et al., 2021) การสร้างแรงบันดาลใจไม่ได้เกิดจากการสั่งการด้วยอำนาจ แต่เกิดจากการแสดงออกถึงความเชื่อมั่นอย่างแท้จริงในศักยภาพของทีมงาน, การเล่าเรื่อง (Storytelling) ที่ทรงพลังเกี่ยวกับความสำเร็จและความเป็นไปได้, และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการอุทิศตนเพื่อเป้าหมายร่วมกัน (Leading by Example) เมื่อครูและบุคลากรได้รับแรงบันดาลใจ พวกเขาจะทำงานด้วยพลังที่มาจากภายใน (Intrinsic Motivation) ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงที่สำคัญที่สุดของการทำงานที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และความมุ่งมั่นอดทน (Afsar et al., 2020) 3) การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ (Fostering Creativity) ความคิดสร้างสรรค์คือวัตถุดิบตั้งต้นของนวัตกรรมทั้งปวง ผู้นำนวัตกรรมเข้าใจดีว่าความคิดที่ดีที่สุดไม่ได้มาจากตัวผู้นำเพียงคนเดียว แต่มาจากบุคลากรทุกคนในองค์กร ดังนั้น ภารกิจสำคัญของผู้นำจึงเป็นการสร้าง "ความปลอดภัยทางจิตใจ" (Psychological Safety) ซึ่งเป็นสถานะที่สมาชิกในทีมรู้สึกไว้วางใจที่จะแสดงความคิดเห็น ตั้งคำถามท้าทายสิ่งเดิม และยอมรับความเสี่ยงในการเสนอแนวคิดที่แตกต่างโดยไม่ต้องกลัวว่าจะถูกตำหนิหรือมองว่าเป็นตัวปัญหา (Frazier et al., 2021) ผู้นำจะสร้างสถานะเช่นนี้ได้ผ่านการเปิดรับฟังอย่างแท้จริง การให้เกียรติทุกความคิดเห็น และการมองความผิดพลาดว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา ไม่ใช่สิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยงหรือลงโทษ การจัดสรรเวลาและทรัพยากรให้บุคลากรได้มีโอกาสระดมสมองและพัฒนาโครงการใหม่ๆ ก็เป็นอีกกลไกที่สะท้อนถึงการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม (Abubakar et al., 2022) 4) การบริหารความเสี่ยงอย่างชาญฉลาด (Intelligent Risk Management) นวัตกรรมและความเสี่ยงเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออก การเปลี่ยนแปลงใดๆ ล้วนมีความไม่แน่นอนแฝงอยู่เสมอ ผู้นำนวัตกรรมไม่ใช่ผู้ที่หลีกเลี่ยงความเสี่ยง แต่เป็นผู้ที่บริหารจัดการความเสี่ยงอย่างชาญฉลาด (Schoemaker et al., 2021) พวกเขาสามารถแยกแยะระหว่างความเสี่ยงที่คำนวณมาอย่างดี (Calculated Risks) ซึ่งมีโอกาสนำไปสู่การเรียนรู้ที่คุ้มค่า กับความบุ่มบ่ามที่อาจสร้างความเสียหายแก่องค์กรได้ พวกเขาส่งเสริมวัฒนธรรมของการทดลองในระดับเล็กๆ (Small-scale Experiments) หรือโครงการนำร่อง (Pilot Projects) เพื่อทดสอบแนวคิดใหม่ๆ และเก็บข้อมูลก่อนที่จะตัดสินใจขยายผลในวงกว้าง วิธีการนี้ช่วยจำกัดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นหากโครงการล้มเหลว และเปลี่ยน "ความล้มเหลว" ให้กลายเป็น "ข้อมูลป้อนกลับ" (Feedback) ที่มีค่าสำหรับการปรับปรุงในครั้งต่อไป การยอมรับและสื่อสารว่า "ความล้มเหลวอย่างชาญฉลาด" (Intelligent Failure) เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ คือกุญแจ

สำคัญในการสร้างองค์กรที่กล้าจะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (Škerlavaj et al., 2022) 5) การเสริมพลังให้ทีมงาน (Empowering Teams) คุณลักษณะสุดท้ายซึ่งอาจเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่สุด คือความสามารถในการกระจายอำนาจและเสริมพลังให้แก่ทีมงาน ผู้นำนวัตกรรมทราบว่าตนเองไม่สามารถเป็นผู้ขับเคลื่อนทุกสิ่งได้ จึงมุ่งเน้นการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาในองค์กร (Developing Leaders at all Levels) การเสริมพลัง (Empowerment) คือการมอบหมายอำนาจในการตัดสินใจ, ความเป็นเจ้าของในโครงการ, และการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นให้แก่ทีมงาน เพื่อให้พวกเขาสามารถดำเนินงานได้อย่างอิสระและคล่องตัว (Kalogeropoulos et al., 2021) การกระทำเช่นนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยแบ่งเบาภาระของผู้บริหาร แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงความไว้วางใจในศักยภาพของทีม ซึ่งจะช่วยเพิ่มความรู้สึกผูกพันและความรับผิดชอบต่องานให้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในโรงเรียน การที่ผู้บริหารมอบอำนาจให้ทีมครูสามารถออกแบบและดำเนินโครงการพัฒนาการสอนของตนเองได้ คือตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการเสริมพลัง ซึ่งจะนำไปสู่นวัตกรรมที่หลากหลายและตอบสนองต่อบริบทของนักเรียนแต่ละห้องเรียนได้อย่างแท้จริง (Li et al., 2021) ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมเป็นโครงสร้างที่ซับซ้อนและมีหลายมิติ ประกอบด้วยความสามารถในการกำหนดทิศทางด้วยวิสัยทัศน์ การขับเคลื่อนผู้คนด้วยแรงบันดาลใจ การเปิดพื้นที่ให้ความคิดสร้างสรรค์ การจัดการความไม่แน่นอนด้วยการบริหารความเสี่ยง และการขยายผลลัพธ์ด้วยการเสริมพลังให้ทีมงาน คุณลักษณะทั้งห้านี้ทำงานประสานกันอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างระบบนิเวศที่นวัตกรรมสามารถเกิดขึ้นและเติบโตได้อย่างยั่งยืน

สัปปุรุษ (The Virtuous Person)

หลังจากที่ได้วิเคราะห์คุณลักษณะภายนอกที่แสดงออกของ "ผู้นำนวัตกรรม" แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการเจาะลึกลงไปยังรากฐานภายในซึ่งเป็นบ่อเกิดของคุณลักษณะเหล่านั้น บทความนี้นำเสนอว่า "ความเป็นสัปปุรุษ" ตามหลักพุทธธรรม คือกรอบแนวคิดที่ทรงพลังในการอธิบายและบ่มเพาะคุณสมบัติภายในดังกล่าว คำว่า "สัปปุรุษ" (มาจากภาษาบาลี: สปปุริส) หมายถึง คนดี, คนสงบ, สัตบุรุษ, หรือผู้ที่มีคุณธรรมครบถ้วน เป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาและประกอบด้วยหิริโอตตปเปคือความละอายและเกรงกลัวต่อบาป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2563) ในบริบทของภาวะผู้นำ ความเป็นสัปปุรุษมิได้มีความหมายเพียงการเป็นคนดีตามมาตรฐานทางศีลธรรมทั่วไป แต่หมายถึงการที่ผู้นำมี "ปัญญาภายใน" (Inner Wisdom) เป็นเครื่องกำกับทิศทางการตัดสินใจและการกระทำทั้งหมด คุณสมบัติของความเป็นสัปปุรุษนั้นถูกประมวลไว้อย่างเป็นระบบใน "หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ" ซึ่งเปรียบเสมือนพิมพ์เขียวหรือองค์ประกอบหลักในการสร้าง "แกนกลาง" ที่มั่นคงให้แก่ผู้นำ (ปัญญา วชิรพงศ์, 2565) หลักธรรมทั้ง 7 ประการนี้ ทำหน้าที่เป็นคุณสมบัติเชิงปัญญาที่ทำให้ผู้นำสามารถเข้าใจความจริงของสรรพสิ่งตามที่เป็นจริง และนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม ดังรายละเอียดต่อไปนี้ 1) อัมมัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ หลักข้อแรกนี้คือปัญญาในการรู้จักและเข้าใจ "เหตุ" หรือ "หลักการ" ที่เป็นรากฐานของปรากฏการณ์ต่างๆ (พระมหาสมพงษ์ คุณาโกโร และคณะ,

2566) ในเชิงภาวะผู้นำ อัมมัญญตามิใช่เพียงการรู้จักกฎระเบียบหรือข้อบังคับ แต่คือความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาอย่างลึกซึ้งเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริง (Root Cause Analysis) แทนที่จะแก้ปัญหาก็ปลายเหตุ ผู้นำที่มีอัมมัญญาจะไม่ตื่นตระหนกไปตามอาการที่ปรากฏ แต่จะใช้ความพินิจพิจารณาเพื่อทำความเข้าใจว่า "เหตุใดปัญหานี้จึงเกิดขึ้น" หรือ "หลักการพื้นฐานที่ขับเคลื่อนสถานการณ์นี้คืออะไร" คุณสมบัติภายในข้อนี้จึงเป็นบ่อเกิดของความสุ่มรอบคอบ และเป็นรากฐานของการตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนหลักการและเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก 2) อุตัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักผล เมื่อรู้จักเหตุแล้ว ลำดับถัดมาคือการรู้จัก "อรรถะ" ซึ่งหมายถึง ความหมาย วัตถุประสงค์ หรือ "ผล" ที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2563) ผู้นำที่มีอรรถัญญาตาจะมีความชัดเจนในเป้าหมายและผลลัพธ์ที่ต้องการเสมอ พวกเขาจะตั้งคำถามกับตนเองและทีมงานอยู่เสมอว่า "เราทำสิ่งนี้ไปเพื่ออะไร" หรือ "ผลลัพธ์สุดท้ายที่เราต้องการเห็นคืออะไร" คุณสมบัติภายในข้อนี้คือที่มาของ "ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์" (Visionary Leadership) ที่แท้จริง เพราะวิสัยทัศน์ที่ทรงพลังไม่ได้เกิดจากจินตนาการที่เลื่อนลอย แต่เกิดจากความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในคุณค่าและประโยชน์สุขที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเมื่อบรรลุเป้าหมายนั้น 3) อัตตัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักตน นี่คือหลักการที่ว่าด้วย "ความตระหนักรู้ในตนเอง" (Self-Awareness) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของภาวะผู้นำยุคใหม่ (จิราภรณ์ สรรพอาษา และคณะ, 2565) ผู้นำที่มีอัตตัญญาตาจะรู้จักตนเองตามความเป็นจริง ทั้งในด้านความรู้ความสามารถ, จุดแข็ง, จุดอ่อน, รวมถึงสภาพจิตใจและอคติที่อาจมีอยู่ภายในตนเอง ความรู้จักตนเองนี้ทำให้ผู้นำมีความอ่อนน้อมถ่อมตน, เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง, และกล้ายอมรับเมื่อทำผิดพลาด คุณสมบัติภายในข้อนี้เป็นรากฐานของความน่าเชื่อถือ (Authenticity) และความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความไว้วางใจจากผู้ตาม 4) มัตตัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ หลักข้อนี้คือปัญญาในการรู้จัก "ความพอดี" หรือ "ความสมดุล" (พระครูสังฆรักษ์สามารถ อภิปัญญา และคณะ, 2567) ผู้นำที่มีมัตตัญญาตาจะรู้จักประมาณตนในการทำงาน, การใช้ทรัพยากร, และการบริหารเวลา ไม่สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง เช่น ไม่ทำงานหนักจนเกินกำลัง (Burnout) หรือไม่ปล่อยปละละเลยจนงานเสียหาย ในการบริหารองค์กร พวกเขาจะรู้จักจัดสรรงบประมาณและกำลังคนอย่างสมเหตุสมผลและเกิดประโยชน์สูงสุด คุณสมบัติภายในข้อนี้เปรียบเสมือน "ระบบภูมิคุ้มกัน" ขององค์กร ที่ช่วยป้องกันไม่ให้นำตัดสินใจทำโครงการที่เกินตัว หรือใช้ทรัพยากรไปในทางที่ไม่ก่อให้เกิดคุณค่าที่แท้จริง 5) กาลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือปัญญาในการรู้จัก "กาลเทศะ" หรือ "จังหวะเวลา" ที่เหมาะสมในการกระทำการต่างๆ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2563) ผู้นำที่มีกาลัญญาตาจะรู้ว่าเมื่อใดควรพูด, เมื่อใดควรนิ่ง, เมื่อใดควรลงมือทำ, เมื่อใดควรรอ, และเมื่อใดควรหยุด การตัดสินใจที่ถูกต้องแต่ผิดเวลา อาจนำมาซึ่งความล้มเหลวได้เช่นกัน ในการนำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำต้องรู้จักจังหวะในการสื่อสาร, การเปิดตัวโครงการใหม่, หรือการให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ทีมงาน คุณสมบัติภายในข้อนี้จึงเป็นที่มาของความเป็นนักกลยุทธ์ที่มีสายตาแหลมคม สามารถนำพาองค์กรให้เคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างราบรื่นและถูกจังหวะ 6) ปริสัญญญาตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน หลักข้อนี้คือความสามารถใน

การรู้จักและเข้าใจ "บริษัท" หรือ "ชุมชน" ที่ตนเป็นส่วนหนึ่งอยู่ (ปัญญา วชิรพงศ์, 2565) ผู้นำที่มีปรีชาญาณ จะเข้าใจพลวัต (Dynamics), วัฒนธรรมองค์กร, ประเพณีปฏิบัติ, และความคิดความเชื่อของผู้คนในองค์กรของตน พวกเขาจะรู้ว่าควรจะทำปฏิบัติตนอย่างไรเมื่ออยู่ท่ามกลางคนกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างบรรยากาศของความร่วมมือและความสามัคคี คุณสมบัติภายในข้อนี้ทำให้ผู้นำสามารถปรับตัวและสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำเสนอแนวคิดใหม่ๆ โดยไม่สร้างความขัดแย้งที่ไม่จำเป็น และได้รับการยอมรับจากคนในองค์กร และ

7) ปุคคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล หลักการข้อสุดท้ายคือปัญญาในการรู้จักและเข้าใจ "ความแตกต่างระหว่างบุคคล" (พระมหาสมพงษ์ คุณากโร และคณะ, 2566) ผู้นำที่มีปุคคลัญญตาจะมองเห็นว่า ผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละคนมีอุปนิสัย ความถนัด ศักยภาพ และความต้องการที่แตกต่างกัน พวกเขาจะไม่ใช้ไม้บรรทัดอันเดียวในการบริหารคนทุกคน แต่จะสามารถมอบหมายงาน, สอนงาน, และให้กำลังใจได้อย่างเหมาะสมกับแต่ละบุคคล (Personalized Approach) คุณสมบัติภายในข้อนี้คือรากฐานของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงประสิทธิภาพ (Effective Talent Management) ซึ่งเป็นหัวใจของการสร้างทีมงานที่แข็งแกร่งและดึงศักยภาพสูงสุดของแต่ละคนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร โดย หลักสัปปุริสธรรมทั้ง 7 ประการนี้ มิใช่เป็นเพียงรายการของคุณธรรมที่แยกส่วนกัน แต่เป็นองค์ประกอบของปัญญาที่ทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้าง "แกนกลางที่มั่นคง" ให้กับผู้นำ เป็นคุณสมบัติภายในที่ทำให้ผู้นำสามารถเข้าใจความจริงรอบด้าน และเป็นฐานสำคัญที่จะทำให้การแสดงออกซึ่งภาวะผู้นำภายนอกเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม และนำไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน

เส้นทางเดินทาง "จากสัปปุริษสู่นำนวัตกรรม"

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของแนวคิดทั้งสองข้างต้น ส่วนนี้จะนำเสนอการสังเคราะห์เชิงบูรณาการเพื่อแสดงให้เห็นถึง "เส้นทางเดินทาง" จากการบ่มเพาะคุณธรรมภายในของ "สัปปุริษ" สู่ออกแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอกของ "ผู้นำนวัตกรรม" โดยมีวิทยานิพนธ์หลักว่า คุณธรรมตามหลักสัปปุริสธรรมมิใช่เป็นเพียงคุณสมบัติเสริม แต่เป็น "เงื่อนไขตั้งต้น" (Prerequisites) ที่ขาดไม่ได้สำหรับการสร้างภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่แท้จริงและยั่งยืน องค์กรที่พยายามสร้างผู้นำนวัตกรรมโดยละเลยการพัฒนารากฐานภายใน ก็เปรียบเสมือนการสร้างอาคารสูงบนดินที่ไม่มั่นคง ย่อมมีความเสี่ยงที่จะพังทลายลงเมื่อเผชิญกับวิกฤตหรือความท้าทายที่ซับซ้อนเส้นทางเดินทางนี้เริ่มต้นจากการวางรากฐานภายในที่มั่นคงด้วยคุณธรรม 7 ประการ ซึ่งจะแสดงออกและแปรเปลี่ยนเป็นพฤติกรรมผู้นำนวัตกรรมที่ทรงพลังในเวลาต่อมา ดังนี้

1. จากปัญญาในการรู้จักเหตุและผล (อัมมัญญตาและอัตถัญญตา) สู่อการสร้างวิสัยทัศน์ที่มีความหมาย ปัญญาในการมองเห็นความเชื่อมโยงของเหตุปัจจัย (อัมมัญญตา) และความเข้าใจในเป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่แท้จริง (อัตถัญญตา) คือรากฐานสำคัญของการสร้างวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรมที่มีพลัง ผู้นำที่ขาดคุณธรรมสองข้อนี้อาจสร้างวิสัยทัศน์ที่สวยงามแต่เลื่อนลอย หรือมุ่งเน้นนวัตกรรมตามกระแสโดยไม่เข้าใจปัญหาที่แท้จริงของ

องค์กร แต่ผู้นำที่มี "ปัญญาเห็นธรรม" นี้ จะสามารถสังเคราะห์ข้อมูลรอบด้านเพื่อกำหนด "เหตุผลที่ต้องเปลี่ยนแปลง" (Why) และสื่อสาร "เป้าหมายที่มีคุณค่า" (Purpose) ได้อย่างชัดเจน (Sinek, 2011, as cited in Al-Husseini & El-Beltagi, 2022) คุณธรรมภายในสองข้อนี้จึงแสดงออกผ่าน การกำหนดและสื่อสารวิสัยทัศน์ที่สร้างแรงบันดาลใจ (Inspiring Vision) ซึ่งสามารถเชื่อมโยงหัวใจของทีมงานให้เห็นเป้าหมายเดียวกันและพร้อมที่จะทุ่มเทเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง

2. จากปัญญาในการรู้จักตน (อัตตัญญูตา) สู่ภาวะผู้นำที่น่าเชื่อถือและเปิดกว้าง ความตระหนักรู้ในตนเองอย่างถ่องแท้ ทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน และอคติภายใน (อัตตัญญูตา) คือบ่อเกิดของ ความน่าเชื่อถือ (Authenticity) และ ความอ่อนน้อมถ่อมตนทางปัญญา (Intellectual Humility) ผู้นำที่รู้จักตนเองจะไม่ยึดติดกับความคิดของตนเป็นใหญ่ แต่จะเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างและกล้ายอมรับเมื่อตนเองไม่มีคำตอบ (Krumrei-Mancuso et al., 2023) พฤติกรรมนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างนวัตกรรม เพราะเป็นการส่งสัญญาณให้ทีมงานรู้สึกปลอดภัยที่จะเสนอแนวคิดใหม่ๆ ที่อาจท้าทายสถานะเดิม คุณธรรมข้อนี้จึงแสดงออกผ่านการสร้าง วัฒนธรรมที่เปิดกว้างและมีความปลอดภัยทางจิตใจ (Psychological Safety) ซึ่งเป็นปัจจัยที่ได้รับการยืนยันจากงานวิจัยจำนวนมากว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดที่ทำให้ทีมสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมได้ (Newman et al., 2021)

3. จากปัญญาในการรู้จักประมาณและกาล (มัตตัญญูตาและกาลัญญูตา) สู่การบริหารความเสี่ยงเชิงกลยุทธ์ การสร้างนวัตกรรมย่อมหนีไม่พ้นความเสี่ยงและความไม่แน่นอน ผู้นำที่ขาดปัญญาในการรู้จักประมาณ (มัตตัญญูตา) อาจนำองค์กรไปสู่ความเสี่ยงที่เกินตัว ในขณะที่ผู้นำที่ขาดการรู้จักกาล (กาลัญญูตา) อาจลงมือเร็วหรือช้าเกินไปจนเสียโอกาส คุณธรรมสองข้อนี้เมื่อทำงานร่วมกันจะหล่อหลอมให้ผู้นำมี วิจารณญาณเชิงกลยุทธ์ (Strategic Judgment) (พระครูสังฆรักษ์สามารถ อภิปัญญา และคณะ, 2567) พวกเขาจะสามารถประเมินได้ว่าความเสี่ยงระดับใดที่ "พอประมาณ" และคัมค่าที่จะทดลอง และ "จังหวะเวลา" ใดที่เหมาะสมที่สุดในการเปิดตัวโครงการใหม่ คุณธรรมภายในสองข้อนี้จึงแสดงออกผ่าน การบริหารความเสี่ยงอย่างชาญฉลาด (Intelligent Risk-Taking) และ ความคล่องตัวในการปรับเปลี่ยน (Agility) ซึ่งทำให้องค์กรสามารถทดลองเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วโดยไม่สร้างความเสียหายรุนแรง

4. จากปัญญาในการรู้จักชุมชนและบุคคล (ปริสัญญูตาและบุคคลัญญูตา) สู่การเสริมพลังและสร้างความไว้วางใจ รากฐานสุดท้ายคือปัญญาในการเข้าใจพลวัตขององค์กร (ปริสัญญูตา) และความแตกต่างของคนแต่ละคน (บุคคลัญญูตา) ผู้นำที่มีคุณธรรมสองข้อนี้จะเข้าใจดีว่านวัตกรรมที่ยิ่งใหญ่ไม่ได้เกิดจากคนคนเดียว แต่เกิดจากพลังของทีม (ปัญญา วชิรพงศ์, 2565) พวกเขาจะสามารถสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมองค์กร และที่สำคัญคือสามารถ มอบหมายงานและเสริมพลัง (Empowerment) ให้กับคนที่เหมาะสมกับงานนั้นๆ ได้อย่างแท้จริง การกระทำเช่นนี้คือการแสดงออกซึ่งความไว้วางใจขั้นสูงสุด ซึ่งจะได้รับการตอบสนองกลับมาเป็นความผูกพันและความทุ่มเทของทีมงาน คุณธรรมสองข้อนี้จึงเป็นที่มาของ

การสร้างทีมเวิร์คที่แข็งแกร่งและมีพลังร่วม (Collaborative Synergy) ซึ่งเป็นเครื่องยนต์ที่ขับเคลื่อนนวัตกรรมให้เดินหน้าไปได้อย่างไม่หยุดยั้ง

ความรู้จากการศึกษา

เส้นทางการพัฒนาจากคุณธรรมภายในสู่พฤติกรรมการนำภายนอก ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพที่ชัดเจนได้ 3 ขั้นตอนดังนี้

เส้นทางการเดินทางจากสัปปุริษสู่ผู้นำนวัตกรรม

ขั้นที่ 1 จุดเริ่มต้น รากฐานภายใน "ความเป็นสัปปุริษ"

การสร้างแกนกลางที่มั่นคงของผู้นำด้วยคุณสมบัติเชิงปัญญาจาก หลักสัปปุริษธรรม 7 ประการ ได้แก่ การรู้จักเหตุ (อัมมัญญาตา) การรู้จักผล (อิตถัญญาตา) การรู้จักตน (อิตถัญญาตา) การรู้จักประมาณ (มัตตัญญาตา) การรู้จักกาล (กาลัญญาตา) การรู้จักชุมชน (ปริสญญาตา) การรู้จักบุคคล (ปุคคลัญญาตา)

ขั้นที่ 2 กระบวนการเปลี่ยนผ่าน การแปรคุณธรรมสู่พฤติกรรมผู้นำนวัตกรรม

คุณธรรมภายในแต่ละข้อจะแสดงออกและแปรเปลี่ยน มาเป็นพฤติกรรมผู้นำนวัตกรรมที่มองเห็นได้ชัดเจน เป็นสะพานที่เชื่อมระหว่างความเป็นคนดีภายในสู่การเป็นผู้นำที่เก่งภายนอก

- 1) ปัญญาในการรู้จักเหตุและผลผ่านการสร้างวิสัยทัศน์ที่มีความหมายและสร้างแรงบันดาลใจ
- 2) ปัญญาในการรู้จักตนผ่านการเป็นผู้นำที่น่าเชื่อถือและสร้างวัฒนธรรมที่ปลอดภัยทางจิตใจ
- 3) ปัญญาในการรู้จักประมาณและกาลผ่านการบริหารความเสี่ยงเชิงกลยุทธ์และความคล่องตัวในการปรับเปลี่ยน
- 4) ปัญญาในการรู้จักชุมชนและบุคคลผ่านการเสริมพลังให้ทีมงานและการสร้างทีมเวิร์คที่แข็งแกร่ง

ขั้นที่ 3 เป้าหมายปลายทาง ผลลัพธ์ "ผู้นำนวัตกรรมที่ยั่งยืนและมีมนุษยธรรม"

สามารถนำองค์กรไปสู่ นวัตกรรมที่ยั่งยืน และ มีมนุษยธรรม เพราะทุกการกระทำตั้งอยู่บนรากฐานของปัญญาและคุณธรรม สามารถสรุปเป็นแผนภาพ ได้ภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1: เส้นทาง การเดินทางจากสัปบุรุษสู่นำานวัตกรรม

สรุป

ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม ประกอบด้วย 5 คุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน การสร้างแรงบันดาลใจ การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ผ่านการสร้างความปลอดภัยทางจิตใจ การบริหารความเสี่ยงอย่างชาญฉลาด และการเสริมพลังให้ทีมงาน ในขณะที่เดียวกันก็ได้เจาะลึกถึงแก่นแท้ของ ความเป็นสัปบุรุษ คือผู้มีปัญญาภายในอันประกอบด้วย หลักสัปบุรุษธรรม 7 ประการ ซึ่งเป็นคุณสมบัติภายในที่จำเป็นสำหรับผู้นำ เส้นทาง การเดินทาง จากคุณธรรมภายในสู่พฤติกรรมภายนอกอย่างเป็นระบบ ซึ่งว่าปัญญาในการรู้จักเหตุและผล (ธัมมัญญตาและอัตถัญญตา) นำไปสู่การสร้างวิสัยทัศน์ที่มีความหมาย การรู้จักตน (อัตถัญญตา) นำไปสู่ภาวะผู้นำที่น่าเชื่อถือและเปิดกว้าง การรู้จักประมาณและกาล (มัตตัญญตาและกาลัญญตา) นำไปสู่การบริหารความเสี่ยงเชิงกลยุทธ์ และการรู้จักชุมชนและบุคคล (ปริสสัยญตาและปุคคลัญญตา) นำไปสู่การเสริมพลังและสร้างความไว้วางใจ บทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่าความเป็นสัปบุรุษคือเงื่อนไขตั้งต้นที่ขาดไม่ได้ของการเป็นผู้นำานวัตกรรมที่ยั่งยืน

References

- จิราภรณ์ สรรพอาษา, สมชาย วรกีจเกษมสกุล, และ อารยา ปานกลาง. (2565). รูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 25. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 7(2), 161-175.
- ปัญญา วชิรพงศ์. (2565). รูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(46), 405-419.
- พระครูสังฆรักษ์สามารถ อภิปัญญา, บรรจง จันทร์, และ สำราญ เลเคราะห์. (2567). การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอบ้านผือ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 4. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 7(1), 161-172.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2563). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 38). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระมหาสมพงษ์ คุณาโร, อภิญา โปรงใจ, และ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม. (2566). ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 6(2), 527-540.
- วิจารณ์ พานิช. (2564). *อนาคตการศึกษาไทย Learning in the 21st Century*. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์.
- ศศิกันต์ สุวรรณประทีป. (2565). อิทธิพลของภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมที่ส่งผลต่อองค์การแห่งนวัตกรรมของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. *วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 28(2), 218-230.
- Abubakar, A. M., El-Kafafi, S., & El-Gohary, H. (2022). The impact of authentic leadership on innovation in higher education: The mediating role of psychological safety. *Journal of Management Development*, 41(2), 70-87.
- Afsar, B., Al-Ghazali, B. M., & Umrani, W. A. (2020). The role of intrinsic motivation in the relationship between transformational leadership and innovative work behavior. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 27(2), 153-165.
- Al-Husseini, S., & El-Beltagi, I. (2022). The influence of knowledge sharing and absorptive capacity on innovation: The role of transformational leadership. *Journal of Knowledge Management*, 26(10), 2545-2567.

- Crossan, M., Reno, M., & Anvari, F. (2022). Leader character and innovation. In D. S. R. D. De-Luri, C. C. & C. C. M. M. (Eds.), *The future of leadership: A volume in the ILA building leadership bridges series* (pp. 147–160). Emerald Publishing Limited.
- Frazier, M. L., Tu, Y., & Tekleab, A. G. (2021). The inclusion of all: A review of the effects of leadership on psychological safety and the mediating role of organizational justice. *Human Resource Management Review, 31*(3), 100786.
- Gumus, S., Bellibas, M. S., & Gumus, E. (2021). The role of school principals in fostering a culture of innovation. *International Journal of Educational Leadership and Management, 9*(2), 114–138.
- Kalogeropoulos, P., Koustelios, A., & Papageorgiou, E. (2021). Leadership style, employee empowerment and self-efficacy in educational settings. *International Journal of Social Science and Human Research, 4*(8), 1959–1968.
- Krumrei-Mancuso, E. J., Haggard, M. C., & Rowell, C. N. (2023). Links between intellectual humility and shared leadership in student groups. *The Journal of Positive Psychology, 18*(3), 391-404.
- Li, M., Liu, Y., & Liu, Y. (2021). How inclusive leadership promotes employee innovative behavior: The role of psychological empowerment and creative self-efficacy. *Journal of Management & Organization, 27*(6), 1133–1151.
- Newman, A., Round, H., & Miao, Q. (2021). The impact of authentic leadership on follower psychological safety and innovation: A two-study investigation. *Journal of Occupational and Organizational Psychology, 94*(4), 834-857.
- Okanga, B., & Drotski, A. (2023). Principals' innovative leadership and school effectiveness: The mediating role of school culture. *South African Journal of Education, 43*(1), 1-11.
- Paniagua, A., & Istance, D. (2021). *Teachers as designers of learning environments: The importance of innovative pedagogies*. OECD Publishing.
- Phramaha Surasak Prajantasen, & Keawploy, W. (2022). Buddhist leadership of school administrators affecting the participation of teachers. *Journal of MCU Social Science, 11*(2), 154–165.

- Schoemaker, P. J. H., Heaton, S., & Teece, D. (2021). *Winning through innovation: A practical guide to leading organizational change and renewal* (2nd ed.). University of California Press.
- Schwab, K., & Samans, R. (2021). *The great narrative for a better future*. Forum Publishing.
- Serdyukov, P. (2022). The role of school leadership in educational innovation. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 14(3), 583–598.
- Škerlavaj, M., Su, C., & Yang, Z. (2022). A contingency model of leadership and creativity: The role of leader's regulatory focus and follower's promotion focus and creative self-efficacy. *The International Journal of Human Resource Management*, 33(1), 109-137.
- Slatten, T., & Mutonyi, B. R. (2022). The influence of innovative leadership on employees' innovative behavior: The mediating role of an innovative climate. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 23(3), 570-593.

การเจริญเมตตาภาวนาแบบอปปมัญญา*

Appamañña Mettā Bhāvanā (Boundless Loving-kindness Meditation)

¹ณัฐณี แซ่ลี, พระครูภัทรธรรมบัณฑิต และ วีรชัย คำธรร¹Natthanee Saelee, Phrakhru Phatradhambundit and Wirachai Kamthorn¹สาขาจิตวิทยาชีวิตและความตาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹Psychology of Life and Death Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.¹Corresponding Author's E-mail: natthanee@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการ

การเจริญเมตตาภาวนาแบบอปปมัญญาเป็นแนวทางการปฏิบัติธรรมที่มีความสำคัญในพุทธศาสนา โดยเป็นการผสมผสานระหว่างการใช้ปัญญาและการเจริญจิตเพื่อพัฒนาความรักเมตตาที่ไม่มีขอบเขตจำกัด บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและอธิบายแนวทางการเจริญเมตตาแบบอปปมัญญาที่ใช้เหตุผลเชิงตรรกะ และหลักกาลามสูตรเป็นพื้นฐาน การศึกษานี้ได้วิเคราะห์ความหมาย แนวทางการปฏิบัติการเจริญเมตตาแบบอปปมัญญา ซึ่งประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา โดยเน้นการใช้ปัญญาในการพิจารณาแทนการปฏิบัติแบบงมงาย ผลดีของการเจริญเมตตาแบบอปปมัญญามีตัวบ่งชี้ที่ชัดเจนทั้งในด้านจิตใจ พฤติกรรม และสัมพันธภาพ แนวทางการปฏิบัติเริ่มจากการเจริญเมตตาต่อตนเอง ขยายไปยังคนใกล้ชิด คนเป็นกลาง ศัตรู และสุดท้ายต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ประโยชน์ของการปฏิบัตินี้ครอบคลุมอานิสงส์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ทั้งประโยชน์ต่อร่างกาย จิตใจ สังคม และการพัฒนาจิตในระดับสูง ซึ่งสรุปว่าการเจริญเมตตาแบบอปปมัญญาเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาจิตใจและสร้างสันติภาพทั้งในระดับบุคคลและสังคม โดยสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การเจริญเมตตา; อปปมัญญา; พรหมวิหาร; กาลามสูตร

Abstract

Appamañña mettā bhāvanā (boundless loving-kindness meditation) is recognized as a significant contemplative practice in Buddhism, as it integrated the application of wisdom with mental cultivation to develop unlimited loving-kindness and compassion. This article aims to examine and explicate the approach to appamañña mettā cultivation that is grounded in logical reasoning and the principles of the Kālāma Sutta. The study analyzes the meaning and practical methodology of appamañña mettā cultivation, which comprises the

four brahmavihāras: mettā (loving-kindness), karuṇā (compassion), muditā (appreciative joy), and upekkhā (equanimity), with an emphasis on the use of wisdom-based contemplation rather than blind or ritualistic practice. The beneficial outcomes of appamañña mettā cultivation are clearly indicated across psychological, behavioral, and relational dimensions. The practical approach is implemented progressively, beginning with the cultivation of loving-kindness toward oneself, extending to close persons, neutral individuals, adversaries, and ultimately to all sentient beings. The benefits of this practice encompass the meritorious effects (ānisamsa) as expounded by the Buddha, including benefits to physical well-being, mental health, social harmony, and advanced levels of mental development. It is concluded that appamañña mettā cultivation constituted an effective approach for mental development and peace-building at both individual and societal levels, and that it can be concretely applied in everyday life.

Keywords: Loving-kindness Meditation; Appamañña; Brahmavihāra; Kālāma Sutta

บทนำ

การเจริญเมตตาภาวนาเป็นหลักปฏิบัติสำคัญในพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นกระบวนการพัฒนาจิตที่มุ่งขัดเกลาความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของมนุษย์ให้เกื้อกูลต่อทั้งตนเองและผู้อื่น โดยเฉพาะการเจริญเมตตาแบบอปปมัญญา (อปปมัญญา) ซึ่งหมายถึง การแผ่เมตตาอย่างไร้ขอบเขต ไม่จำกัดบุคคล เวลา หรือสถานที่ ถือเป็นกรยกระดับเมตตาจากความรู้สึกส่วนบุคคลไปสู่คุณธรรมสากลที่ตั้งอยู่บนฐานของปัญญาและความเข้าใจในธรรมชาติความเป็นจริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2563) ในพระพุทธศาสนา เมตตาแบบอปปมัญญาถูกจัดอยู่ในหมวดพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นธรรมเครื่องอยู่ของจิตที่ได้รับการพัฒนาอย่างประณีตและสมบูรณ์ การเจริญเมตตาในลักษณะนี้มีได้มุ่งเพียงการสร้างความรู้สึกดีหรือความสงบชั่วคราว หากแต่เป็นการฝึกจิตให้พ้นจากอคติ ความยึดมั่นถือมั่น และความแบ่งแยก โดยอาศัยปัญญาเป็นเครื่องกำกับการปฏิบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2563) แนวคิดการเจริญเมตตาภาวนาแบบอปปมัญญายังสอดคล้องกับหลักกาลามสูตร ซึ่งเน้นการใช้เหตุผลและวิจารณ์ญาณในการพิจารณาความเชื่อและการปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาผลที่เกิดขึ้นจริงว่าก่อให้เกิดกุศลธรรม ความสงบ และประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นหรือไม่ ก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิบัติตามอย่างงมงาย (กรมศิลปากร, 2525 และ พระอาจารย์ทูล ขิปปปัญญา, n.d.) หลักการดังกล่าวช่วยให้การเจริญเมตตาแบบอปปมัญญามีรากฐานที่มั่นคง เป็นการปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจ มิใช่เพียงความศรัทธาเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ งานวิจัยร่วมสมัยทั้งในด้านจิตวิทยาและประสาทวิทยาศาสตร์ยังสนับสนุนคุณค่าของการเจริญเมตตาภาวนา โดย พบว่าการฝึกเมตตาภาวนามีผลต่อการเพิ่มอารมณ์เชิงบวก ลดความเครียด เสริมสร้างความเห็นอกเห็นใจ และส่งเสริมคุณภาพความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ (Zeng et al., 2015;

Hofmann et al., 2011) รวมถึงมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงการทำงานของสมองและระบบประสาทอัตโนมัติในทิศทางที่เอื้อต่อสภาวะทางกายและใจ (Lutz et al., 2008; Seppala et al., 2014) ดังนั้น การศึกษาการเจริญเมตตาภาวนาแบบอปัมัญญาจึงมีความสำคัญทั้งในเชิงพุทธปรัชญาและเชิงวิชาการร่วมสมัย บทความนี้มุ่งนำเสนอแนวคิด ความหมาย และหลักการของการเจริญเมตตาแบบอปัมัญญาโดยเน้นการใช้เหตุผลเชิงตรรกะและหลักกาลามสูตรเป็นกรอบในการอธิบาย เพื่อชี้ให้เห็นว่าเมตตาอปัมัญญาไม่เพียงเป็นแนวทางการปฏิบัติทางจิตวิญญาณ หากยังเป็นกระบวนการพัฒนาจิตที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

การเจริญเมตตาภาวนาแบบอปัมัญญาการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ

การเจริญเมตตาภาวนาแบบอปัมัญญาที่ใช้เหตุผลเชิงตรรกะ หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาและใช้เหตุผลในการทำความเข้าใจธรรมชาติของเมตตา แทนที่จะเป็นการปฏิบัติแบบมกมายหรือเพียงแค่ทำตามแบบอย่าง การปฏิบัติในลักษณะนี้เน้นการใช้วิจารณ์ญาณในการพิจารณาสาเหตุและผลของการแผ่เมตตา

หลักการสำคัญของการใช้เหตุผลเชิงตรรกะในการเจริญเมตตาอปัมัญญา ได้แก่ (1) การพิจารณาด้วยเหตุและผลคือผู้ปฏิบัติต้องเข้าใจว่าเมตตาเป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นจากสาเหตุ และจะให้ผลในทางที่ดี (2) การวิเคราะห์ธรรมชาติของจิตคือเข้าใจว่าจิตที่มีเมตตาจะมีลักษณะอย่างไร และแตกต่างจากจิตที่มีโทษอย่างไร และ (3) การประยุกต์ใช้หลักธรรมคือนำหลักธรรมต่าง ๆ มาใช้ในการเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเมตตา เช่น หลักกรรม หลักไตรลักษณ์ เป็นต้น การใช้เหตุผลเชิงตรรกะนี้จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเข้าใจที่แท้จริง ไม่ใช่เพียงแต่การทำตามหรือเลียนแบบ ทำให้การเจริญเมตตามีฐานรากที่มั่นคงและยั่งยืน

การเจริญเมตตาภาวนาแบบอปัมัญญาตามหลักกาลามสูตร

กาลามสูตรเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวกาลามะ เป็นหลักแห่งความเชื่อที่ไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างมกมายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่าเชื่อ (กรมศิลปากร, 2525) กาลามสูตรเป็นแนวทางในการใช้เหตุผลมายืนยันเกี่ยวกับความเชื่อด้วยวิธีการ 10 ประการ (พระอาจารย์ทูล ขิปโปญโญ, n.d.) ซึ่งการประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรในการเจริญเมตตาภาวนาแบบอปัมัญญามีความสำคัญ ดังนี้คือ (1) หลักการไม่เชื่อมกมายผู้ปฏิบัติต้องไม่เชื่อในการเจริญเมตตาเพียงเพราะเป็นประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดมา หรือเป็นคำสอนของผู้มีชื่อเสียง หรือเป็นสิ่งที่คนทั่วไปเชื่อกัน (2) การใช้เหตุผลในการพิจารณา ก่อนที่จะปฏิบัติการเจริญเมตตา ผู้ปฏิบัติควร (1) พิจารณาว่าการเจริญเมตตาจะนำไปสู่ผลดีหรือไม่ (2) วิเคราะห์ว่าการปฏิบัตินี้สอดคล้องกับหลักเหตุผลหรือไม่ และ (3) ทดสอบผลของการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และ (3) การประเมินผลการปฏิบัติด้วยหลักกาลามสูตรสอนให้ประเมินผลจากการปฏิบัติว่า (1) ทำให้จิตใจสงบหรือไม่ (2) ลดความโกรธแค้นหรือไม่ และ (3) สร้างความสุขให้แก่ตนเองและผู้อื่นหรือไม่ ทั้งนี้ การนำหลักกาลามสูตรมาใช้ในการเจริญเมตตาอปัมัญญา จึงเป็นการสร้างฐานรากที่มั่นคงในการปฏิบัติ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นใจและเข้าใจในสิ่งที่ตนกำลังปฏิบัติอยู่

ความหมายของการเจริญเมตตาแบบอัปมัณญา

คำว่า "อัปมัณญา" มาจากภาษาบาลีว่า "อปฺปมฺณญา" ประกอบด้วย "อ" หมายถึง ไม่ "ปมาณ" หมายถึง ประมาณ หรือ ขอบเขต และ "ญา" เป็นปัจจัย รวมแล้วหมายถึง สิ่งที่ไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขตจำกัด การเจริญเมตตาแบบอัปมัณญา จึงหมายถึง การเจริญเมตตาที่แผ่ไปไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ ไม่เลือก ไม่เจาะจง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2563) เป็นการแผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์โดยทั่วไป ไม่ได้เฉพาะเจาะจง ทั้งนี้ ลักษณะเฉพาะของเมตตาอัปมัณญา คือ (1) ไม่มีขอบเขต (อัปปมาณ) เมตตาที่แผ่ออกไปไม่มีขอบเขตจำกัด ครอบคลุมสรรพสัตว์ทั้งหลาย (2) ไม่มีอคติ (อัพยาบาท) เป็นเมตตาที่ปราศจากการเลือกปฏิบัติ ไม่มีความลำเอียงต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง (3) ไม่มีศัตรู (อเวร) เป็นจิตที่ปราศจากความเป็นศัตรูหรือความแค้นใจต่อสรรพสัตว์ และ (4) ไม่มีการทำร้าย (อนิฆ) ไม่มีเจตนาที่จะทำร้ายหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น อีกทั้งมีความแตกต่างจากเมตตาทั่วไป คือ เมตตาทั่วไปอาจมีขอบเขตจำกัด เช่น เมตตาต่อคนในครอบครัว เพื่อนฝูง หรือคนที่รู้จัก แต่เมตตาอัปมัณญาเป็นการแผ่เมตตาที่ไม่มีขอบเขต ครอบคลุมแม้กระทั่งผู้ที่ไม่รู้จัก ศัตรู หรือแม้แต่สัตว์โลกทั้งหลาย นอกจากนี้ เมตตาอัปมัณญายังเป็นเมตตาที่เกิดจากปัญญา เข้าใจในธรรมชาติความเป็นจริง ไม่ใช่เพียงแคความรู้สึกดี ๆ หรือความปรารถนาดีที่ตื่นเงิน

องค์ประกอบของการเจริญเมตตาแบบอัปมัณญา ซึ่งการเจริญเมตตาภาวนาแบบอัปมัณญา มีองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ซึ่งเรียกว่า พรหมวิหาร 4 หรือ อัปมัณญา 4 ประกอบด้วย (1) เมตตา (Metta) เป็นความปรารถนาดี ความรักใคร่ที่ไม่มีความกำหนดเงื่อนไข ปราศจากความลำเอียงความคิดร้าย ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข เมตตาเป็นจิตที่ปรารถนาให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์และได้รับความสุข (2) กรุณา (Karuna) เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีความเห็นอกเห็นใจผู้ประสบทุกข์ เป็นเหตุให้เข้าไปช่วยเหลือผู้ที่ประสบความทุกข์ กรุณาเป็นด้านของการเห็นทุกข์ของผู้อื่นแล้วเกิดความสงสาร (3) มุทิตา (Mudita) เป็นความยินดีในความสุขของผู้อื่น ไม่อิจฉาริษยา เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความสุข ความเจริญ หรือผลดี ก็เกิดความปีติยินดีด้วย มุทิตาเป็นการแสดงความยินดีอย่างจริงใจต่อความสำเร็จของผู้อื่น และ (4) อุเบกขา (Upekkha) เป็นความวางใจที่มั่นคง เป็นกลาง ไม่นิยมเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง เป็นจิตที่สงบ สมดุล ไม่เสียใจเกินไปเมื่อเห็นความทุกข์ และไม่เสียใจเกินไปเมื่อเห็นความสุข อุเบกขาเป็นการรักษาสมดุลทางใจ

การบูรณาการองค์ประกอบ ในการเจริญเมตตาแบบอัปมัณญา ผู้ปฏิบัติต้องพัฒนาองค์ประกอบทั้ง 4 ไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้ปัญญาในการพิจารณาและทำความเข้าใจธรรมชาติของแต่ละองค์ประกอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและครบถ้วนในการปฏิบัติ การรวมองค์ประกอบทั้ง 4 นี้จะทำให้เกิดจิตที่สมบูรณ์ มีทั้งความรัก ความเมตตา ความเห็นใจ ความยินดี และความสงบเป็นกลาง ซึ่งเป็นคุณสมบัติของจิตที่เจริญแล้วในระดับสูง

ตัวบ่งชี้ของการเจริญเมตตาแบบอัปมัณญา

การเจริญเมตตาแบบอัปมัณญาที่แท้จริงจะมีตัวบ่งชี้ที่ปรากฏชัดเจน ทั้งในด้านจิตใจและพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติ ตัวบ่งชี้เหล่านี้จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถประเมินความก้าวหน้าในการปฏิบัติได้ ประกอบด้วย ประการที่ 1 ด้านจิตใจ มี 4 ตัวบ่งชี้ คือ (1) ความสงบของจิตกล่าวคือจิตที่มีเมตตาอัปมัณญาจะมีความสงบ

ไม่ฟุ้งซ่าน มีสมาธิที่มั่นคง (2) การลดลงของความโกรธ โทสะ ความแค้น ความขุ่นเคืองจะลดลงอย่างเห็นได้ชัด (3) ความเข้าใจในธรรมชาติความเป็นจริงคือเกิดปัญญาเห็นความจริงของชีวิต เข้าใจในหลักไตรลักษณ์ และ (4) ความเป็นกลางคือไม่โน้มเอียงไปตามอารมณ์ มีจิตที่สมดุล ประการที่ 2 ด้านพฤติกรรม มี 4 ตัวบ่งชี้ คือ (1) วาจาที่อ่อนโยน การพูดจาไม่น่าเสียงที่อ่อนหวาน ไม่หยาบคาย ไม่ดุด่าว่ากล่าว (2) การกระทำที่เป็นประโยชน์ พยายามทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หลีกเลี่ยงการทำร้าย (3) ความอดทน มีความอดทนต่อพฤติกรรมของผู้อื่นที่อาจไม่เป็นที่พอใจ และ (4) การให้อภัย สามารถให้อภัยผู้อื่นได้ง่าย ไม่เก็บความแค้นไว้ในใจ ประการที่ 3 ด้านสัมพันธภาพ มี 4 ตัวบ่งชี้ คือ (1) ความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น ความสัมพันธ์กับผู้อื่นมีความอบอุ่นขึ้น มีความไวเนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน (2) การเป็นที่รักของผู้อื่น ผู้คนรอบข้างรู้สึกสบายใจและมีความสุขเมื่ออยู่ใกล้ และ (3) ความสามารถในการช่วยเหลือ มีความสามารถในการช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการประเมินตัวบ่งชี้ผู้ปฏิบัติควรติดตามและประเมินตัวบ่งชี้เหล่านี้อย่างสม่ำเสมอ โดยใช้หลักกาลามสูตรในการพิจารณาว่าการปฏิบัติของตนนำไปสู่ผลที่พึงปรารถนาหรือไม่ การประเมินนี้ควรทำด้วยความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และไม่หลงใหลในความภาคภูมิใจหรือความท้อแท้

แนวทางการเจริญเมตตาแบบอัปมัญญา

การเจริญเมตตาภาวนาแบบอัปมัญญาต้องอาศัยแนวทางที่เป็นระบบและต่อเนื่อง โดยมีขั้นตอนที่ชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้จริง คือ ขั้นตอนการเตรียมตัว ได้แก่ (1) การปรับสภาพจิต เริ่มต้นด้วยการทำจิตให้สงบ ผ่อนคลาย ปล่อยวางความกังวลต่าง ๆ (2) การศึกษาทำความเข้าใจ ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับเมตตา เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และ (3) การตั้งเป้าหมาย กำหนดเป้าหมายในการปฏิบัติให้ชัดเจน และขั้นตอนการปฏิบัติ ได้แก่ (1) การเจริญเมตตาต่อตนเอง เริ่มต้นด้วยการแผ่เมตตาต่อตนเอง โดยใช้บทแผ่เมตตาขออภัย ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีทุกข์ ให้ข้าพเจ้าดูแลตนให้มีความสุข (2) การเจริญเมตตาต่อคนใกล้ชิด ขยายวงการแผ่เมตตาไปยังบุพการี ครู บิดาอาจารย์ และคนที่รักใคร่ (3) การเจริญเมตตาต่อคนเป็นกลาง แผ่เมตตาไปยังคนที่ไม่รู้จัก หรือไม่มีความรู้สึกพิเศษด้วย (4) การเจริญเมตตาต่อศัตรูขั้นตอนที่ท้าทายที่สุด คือการแผ่เมตตาไปยังผู้ที่เคยทำร้าย หรือมีความขัดแย้งด้วย และ (5) การเจริญเมตตาต่อสรรพสัตว์ ขั้นสุดท้าย แผ่เมตตาไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยไม่มีขอบเขต

การใช้ปัญญาในการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาในแต่ละขั้นตอน คือ (1) การพิจารณาเหตุผล ทำไมจึงควรแผ่เมตตาต่อบุคคลนั้น (2) การเข้าใจความทุกข์ พิจารณาว่าทุกคนต่างก็มีความทุกข์เหมือนกัน (3) การเห็นความเสมอภาคทุกคนต่างมีสิทธิ์ที่จะได้รับความสุข อีกทั้งการรักษาความต่อเนื่อง คือ (1) การปฏิบัติสม่ำเสมอ กำหนดเวลาในการปฏิบัติเป็นประจำทุกวัน (2) การนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ประยุกต์ใช้เมตตาในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น (3) การสะท้อนผล ประเมินผลการปฏิบัติและปรับปรุงแนวทางตามความเหมาะสม

ประโยชน์ของการเจริญเมตตาแบบอัปมัณญา

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกว่า ผู้ที่เจริญเมตตาภาวนาเป็นประจำจะได้รับประโยชน์ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ประกอบด้วย ประการที่ 1 ประโยชน์ต่อร่างกาย ได้แก่ (1) การนอนหลับที่ดี (Sleeps easily) จิตที่มีเมตตาจะทำให้นอนหลับได้อย่างสบาย ไม่มีฝันร้าย (2) การตื่นสบาย (Wakes easily) ตื่นขึ้นมาด้วยอารมณ์ที่ดี รู้สึกสดชื่น (3) ไม่เห็นฝันร้าย (Dreams no evil dreams) จิตที่มีเมตตาจะไม่ก่อให้เกิดฝันที่น่าหวาดกลัว และ (4) การป้องกันจากอันตราย เมตตาจะช่วยป้องกันจากอันตรายต่าง ๆ ประการที่ 2 ประโยชน์ต่อจิตใจ (1) ความสงบของจิต จิตจะมีความสงบ ไม่วุ่นวาย (2) ความสุขภายใน เกิดความสุขที่มาจากภายในจิต และ (3) การลดความเครียด ช่วยลดความตึงเครียดและความวิตกกังวล ประการที่ 3 ประโยชน์ต่อสังคม ได้แก่ (1) การเป็นที่รักของมนุษย์ (Dear to human beings) ผู้คนจะรู้สึกชื่นชอบและไว้วางใจ (2) การเป็นที่รักของอมนุษย์ (Dear to non-human beings) แม้แต่สัตว์ต่าง ๆ ก็จะมีความรู้สึกดีต่อผู้มีเมตตา (3) การได้รับการคุ้มครอง (Protected by devas) จะได้รับการปกป้องจากภัยอันตรายต่าง ๆ และ ประการที่ 4 ประโยชน์ในการพัฒนาจิต ได้แก่ (1) ความเข้าใจในธรรม เมตตาจะนำไปสู่ปัญญาและความเข้าใจในธรรมชาติความเป็นจริง และ (2) การเตรียมตัวสู่นิพพาน เมตตาอัปมัณญาเป็นบาทฐานสำคัญในการพัฒนาจิตสู่ระดับที่สูงขึ้น

ประสบการณ์การเจริญเมตตาแบบอัปมัณญา

การเจริญเมตตาแบบอัปมัณญาจะก่อให้เกิดประสบการณ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับระดับการปฏิบัติและความเข้าใจในหลักธรรม ประสบการณ์ระยะเริ่มต้น ในช่วงแรกของการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติอาจประสบกับความยากลำบากในการเจริญเมตตาต่อศัตรู ความสงสัยในประสิทธิภาพของการปฏิบัติ ความรู้สึกเหมือนเป็นการแสร้งทำ ประสบการณ์ระยะกลาง เมื่อปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จะเริ่มสัมผัสได้ถึงความสงบใจที่เพิ่มขึ้น การลดลงของความโกรธแค้น ความรู้สึกอบอุ่นในใจ ประสบการณ์ระยะลึก สำหรับผู้ที่ปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญ จะประสบกับความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสรรพสัตว์ ความเข้าใจลึกซึ้งในธรรมชาติของความทุกข์ ความสุขที่เกิดจากการให้

การวิเคราะห์ทอริมาน (Meta-Analysis) จากการศึกษา 24 งานวิจัย (N = 1,759) พบว่า การเจริญเมตตาภาวนามีผลกระทบต่อการเพิ่มอารมณ์เชิงบวกในชีวิตประจำวัน (Zeng et al., 2015) ทั้งนี้ การศึกษาด้านประสาทวิทยาโดย fMRI พบว่า การเจริญเมตตาภาวนาเพิ่มการทำงานของสมองในบริเวณ Insula และ Temporoparietal junction (TPJ) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประมวลผลความเห็นอกเห็นใจ (Lutz, Brefczynski-Lewis, Johnstone, & Davidson, 2008; Hofmann, Grossman, & Hinton, 2011) อีกทั้ง การศึกษาด้าน EEG พบว่า การเจริญเมตตาภาวนาส่งผลต่อการเชื่อมต่อระหว่างสมองและหัวใจ โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของคลื่น Theta ซึ่งสัมพันธ์กับคุณภาพของการทำสมาธิ (Liu et al., 2022) อีกทั้งการศึกษาด้านสรีรวิทยา พบว่า การเจริญเมตตาภาวนาเพิ่ม Respiratory Sinus Arrhythmia (RSA) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดของระบบประสาทพาราซิมพาเธติก และลดอัตราการหายใจ (Seppala et al., 2014) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเจริญ

เมตตาภาวนาสามารถชะลอกระบวนการแก่ชราโดยการเพิ่มความยาวของ Telomeres ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ทางชีววิทยาของอายุ (Fredrickson et al., 2008) ส่วนกรณีศึกษาในบุคลากรทางการแพทย์ พบว่า การเจริญเมตตาภาวนาเพียง 10 นาที สามารถเพิ่มความเห็นอกเห็นใจและลดความเครียดได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งช่วยป้องกันภาวะ burnout และปรับปรุงคุณภาพการดูแลผู้ป่วย (Seppala et al., 2014) อีกทั้งกรณีศึกษาในทหารผ่านศึกที่มี PTSD พบว่า หลักสูตรการเจริญเมตตาภาวนา 12 สัปดาห์ ลดอาการซึมเศร้าและ PTSD อย่างมีนัยสำคัญ โดยมีขนาดผลกระทบขนาดใหญ่ ($d = -0.89$) ที่การติดตาม 3 เดือน (Kearney et al., 2013) และนอกจากนี้กรณีศึกษาในผู้ป่วยปวดเรื้อรัง พบว่า การเจริญเมตตาภาวนาลดความเจ็บปวด ความโกรธ และความทุกข์ทางจิตใจมากกว่าการดูแลมาตรฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลรายวันแสดงให้เห็นว่าการฝึกฝนมากขึ้นสัมพันธ์กับความเจ็บปวดน้อยลง (Carson et al., 2005) อีกทั้งกรณีศึกษาในผู้ป่วยโรคจิตเภทที่มีอาการทางลบ พบว่า การเจริญเมตตาภาวนามีศักยภาพในการลดอาการ Anhedonia, Avolition และ Asociality ขณะเดียวกันเพิ่มความหวังและความหมายในชีวิต (Johnson et al., 2011)

สรุป

การเจริญเมตตาภาวนาแบบอัปมัณญาเป็นแนวทางการปฏิบัติธรรมที่มีคุณค่าสูงในพุทธศาสนา โดยเป็นการผสมผสานระหว่างการใช้ปัญญาและการเจริญจิต เพื่อพัฒนาความรักเมตตาที่แท้จริงและไม่มีขอบเขต โดยหลักการสำคัญของการเจริญเมตตาแบบอัปมัณญา ได้แก่ การใช้เหตุผลเชิงตรรกะและหลักกาลามสูตรในการปฏิบัติ การพัฒนาองค์ประกอบครบถ้วนทั้ง 4 ประการ และการติดตามตัวบ่งชี้ความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งประโยชน์จากการปฏิบัตินี้ ไม่เพียงแต่ส่งผลดีต่อผู้ปฏิบัติเองเท่านั้น แต่ยังขยายผลไปยังสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ทำให้เกิดสันติภาพและความสุขอย่างแท้จริง

สำหรับการนำเสนอแนวทางนี้ต่อไป ควรเน้นการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และการวิจัยเพื่อพัฒนาวิธีการที่เหมาะสมกับบริบทสมัยใหม่ เพื่อให้การเจริญเมตตาแบบอัปมัณญาได้รับการเผยแพร่และปฏิบัติอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

References

- กรมศิลปากร. (2525). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน เล่มที่ 10*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระอาจารย์ทูล ขิปปปัญญา. (n.d.). *กาลามสูตร*. <https://kpyusa.org/wp-content/uploads/2016/05/กอลามสูตร.pdf>
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตโต). (2563). *พุทธธรรม : ฉบับปรับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สหธรรมิก.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย* (เล่ม 25). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วริศ ชัยสุวรรณ, พระมหาศิวกร ปญญาวิโร, & กรนิษฐ์ ชายป่า. (2562). *กาลามสูตร : หลักความเชื่อในยุคดิจิทัล*. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 4(2), 178–194.

- Carson, J. W. et al. (2005). *Loving-kindness meditation for chronic low back pain: Results from a pilot trial. Journal of Holistic Nursing, 23*(3), 287–304.
- Fredrickson, B. L. et al. (2008). Open hearts build lives: Positive emotions, induced through loving-kindness meditation, build consequential personal resources. *Journal of Personality and Social Psychology, 95*(5), 1045–1062.
- Hofmann, S. G., Grossman, P., & Hinton, D. E. (2011). Loving-kindness and compassion meditation: Potential for psychological interventions. *Clinical Psychology Review, 31*(7), 1126–1132.
- Johnson, D. P. et al. (2011). A pilot study of loving-kindness meditation for the negative symptoms of schizophrenia. *Schizophrenia Research, 129*(2-3), 137–140.
- Kearney, D. J. et al. (2013). Loving-kindness meditation for posttraumatic stress disorder: A pilot study. *Journal of Traumatic Stress, 26*(4), 426–434.
- Lutz, A., Brefczynski-Lewis, J., Johnstone, T., & Davidson, R. J. (2008). Regulation of the neural circuitry of emotion by compassion meditation: Effects of meditative expertise. *PLoS ONE, 3*(3), e1897.
- Seppala, E. M. et al. (2014). Loving-kindness meditation: A tool to improve healthcare provider compassion, resilience, and patient care. *Journal of Compassionate Health Care, 1*, 5.
- Wong, G. et al. (2022). Loving-kindness meditation (LKM) modulates brain-heart connection: An EEG case study. *Frontiers in Human Neuroscience, 16*, 891377.
- Zeng, X. et al. (2015). The effect of loving-kindness meditation on positive emotions: A meta-analytic review. *Frontiers in Psychology, 6*, 1693.